

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΤΩΧΟΛΕΟΝΤΟΣ*

(Ἐξ ἰδιοκτῆτος ἀνεκδότου παραλλαγῆς)

Τὸ κατωτέρω ἐκδιδόμενον κείμενον τῆς «Ριμάδας εἰς κάποιον γέροντα» εἶναι νέα παραλλαγή τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱστορία περὶ τοῦ Πτωχολέοντος», ὡς ἐπεκράτησε νὰ ἀποκαλῆται, στιχουργήματος, περὶ τοῦ ὁποίου πολλὰ ἤδη κατὰ καιροὺς ἐγράφησαν¹. Σφύζεται δ' ἐν χειρογράφῳ, τὸ ὁποῖον, μετ' ἀγνώστων ἐπίσης παραλλαγῶν τοῦ «Πουλολόγου» καὶ τοῦ «Πωρικολόγου», ὅλως τυχαίως ἠγόρασα, μετὰ τινων ἄλλων παλαιότερων καὶ νεωτέρων ἐκδόσεων, κατὰ πρόσφατον εἰς Ἑνετίαν ταξίδιόν μου, παρὰ βιβλιοπώλου, ἀγνοοῦντος προφανῶς τὴν σημασίαν του. Τὰ χειρόγραφα ταῦτα, γραφέντα πιθανώτατα διὰ τῆς ἰδίας χειρὸς, κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ιη' αἰῶνος, ἀπειτέλουν ἀρχικῶς μέρος ἐκτενεστέρου κώδικος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου βραδύτερον ἀπεσπάσθησαν.

Οὐδεμίαν πληροφορίαν ἠδυνήθην νὰ συλλέξω περὶ τῆς προελεύσεως καὶ τῶν περιπετειῶν τῶν χειρογράφων τούτων, περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐποχῆς τῆς ἀντιγραφῆς καὶ περὶ τοῦ γραφέως αὐτῶν, πλὴν τῆς εἰς τὸ τέλος τοῦ κειμένου τῆς «Ριμάδας εἰς κάποιον γέροντα» ὑπαρχούσης σημειώσεως «Χεῖρ μοναχοῦ Διονυσίου»· τίς ὅμως ὁ μοναχὸς οὗτος δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ καθορισθῆ.

Περιοχόμενον.—Ἡ «Ριμάδα» ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἠθικο - διδακτικοῦ περιεχομένου στιχουργημάτων τῆς δημώδους παραγωγῆς, ἣτις ἀνεπτύχθη ἐν Βυζαντίῳ, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ ιβ' μ. Χ. αἰῶνος,

---

*) Εἰς τὸν πρὸς τιμὴν τοῦ σεβαστοῦ καὶ ἀγαπητοῦ συναδέλφου κ. Ἰω. Καλιτσουνάκη ἐκδιδόμενον τόμον ἐξέλεξα τὸ ἀνωτέρω θέμα, διότι μὲ αὐτὸ ἔχει ἀσχοληθῆ καὶ ὁ τιμώμενος εἰς τὴν πρόσφατον μελέτην του: «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχουργημᾶ Βίος καὶ πολιτεία τινὸς δοκιμωτάτου καὶ σοφωτάτου γέροντος», *Byzantinische Zeitschrift*, 1951, σελ. 304 - 314.

¹) Κυριωτέρα βιβλιογραφία: Κ. Κ ρ ο υ μ β ἄ χ ε ρ, «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας», μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Γ. Σωτηριάδου, Ἀθῆναι, 1900, τομ. Γ', σελ. 46 - 49, ὡς καὶ ἡ ἐκεῖ ἀναφερομένη βιβλιογραφία περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν ἐν τῇ Δύσει διασκευῶν τοῦ μύθου, M. G i d e l, «Nouvelles études sur la littérature grecque moderne», Paris, 1878, σελ. 385 - 400, Ν. Π ο λ ί τ ο υ, «Ἱστορία τοῦ Πτωχολέοντος», Παρθενῶν, 1872, σελ. 1125 - 1130, Ἡ. Β ο υ τ ι ε ρ ἰ δ ο υ, «Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», Ἀθῆναι, 1924, τομ. Α', σελ. 162 - 164 καὶ αἱ λοιπαὶ ἱστορίαι τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. Βλ. ἐπίσης Ἰω. Καλιτσουνάκη, «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχουργημᾶ Βίος καὶ πολιτεία τινὸς δοκιμωτάτου καὶ σοφωτάτου γέροντος», ἔνθ' ἀν.

μὲ ἀντιπροσωπευτικώτερον ἔργον τὸν λαϊκώτατον καταστάντα Σπανέαν².

Ἡθικὸν δίδαγμα τοῦ ποιήματος εἶναι, ὅτι ὁ ἀληθὴς σοφὸς καὶ τίμιος ἄνθρωπος, ὁ διατηρῶν πάντοτε τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ γαλήνην καὶ ἡρεμίαν, οὐδέποτε ἀπόλλυται ἐν τῷ βίῳ, εἰάν δέ, λόγῳ ἀτυχημάτων ἢ ἄλλων ἀντιξοοτήτων τῆς ζωῆς, περιπέση τυχὸν εἰς δυστυχίαν καὶ στερηθῇ τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ, διὰ τῆς συνέσεως καὶ τῆς τιμιότητος κατορθώνει, καὶ πάλιν, τῇ βοήθειᾳ τοῦ Θεοῦ, νὰ ἐπανεύρη τὴν ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν ἀποκατάστασίν του.

Ὁ διδακτικὸς οὗτος χαρακτήρ τοῦ ἔργου ὁμολογεῖται κατηγορηματικῶς καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἀγνώστου ποιητοῦ εἰς τὸ τέλος τῆς ἐν τῷ παρισινῷ κώδικι διασφθείσης παραλλαγῆς, ἣτις καταλήγει διὰ τοῦ κατωτέρω ἐπιμυθίου :

*Οὕτως δὲ τιμᾷ ὁ Θεὸς
τοὺς φρονίμους τοὺς ἀνθρώπους·
μὲ τὴν γνῶσιν ὅπου ἔχει,
πάλιν ὁ πτωχὸς πλουτίζει.* (στιχ. 381 - 384)

Ἐπίσης ἡ παρ' ἡμῶν δημοσιευομένη παραλλαγή καταλήγει διὰ τῶν ἐξῆς :

*Καὶ τὸν Κύριον δοξάσαν,
ὅπου δίδει τὴν σοφίαν
καὶ τὴν ἀγαθὴν καρδίαν,
δίδει δὲ καὶ προμηθείας
εἰς τοὺς ἐπτωχοὺς καὶ χήρας³.* (στιχ. 325 - 329)

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ποιήματος εἶναι ἀπλῆ⁴. Πλούσιός τις, Λέων καλούμενος, σοφὸς καὶ φρόνιμος πρεσβύτης, κατὰ τινα ἐπιδρομὴν Ἀράβων⁵ κουρσάρων, ἀπεγυμνώθη ὀλοκλήρου τῆς περιουσίας αὐτοῦ, ἐκ τοῦ γεγονότος δὲ τούτου καὶ ἀπεκλήθη Πτωχολέων⁶. Ἴνα βοηθήσῃ τὴν πολυμελῆ οἰκογένειάν του καὶ ἐξαγάγῃ αὐτὴν τῆς θλιβεραῆς πενίας,

²) Περὶ τῆς ἠθικο - διδακτικῆς ποιήσεως, βλ. Κ ρ ο υ μ β ά χ ε ρ, «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας», ἐνθ' ἀν., σελ. 33 ἐπ.

³) Πβ. καὶ τὴν παραλλαγὴν τῆς Βιέννης, στιχ. 348 ἐπ., 801 ἐπ. (ἐνθα ὁ μῦθος τοῦ μύρμηκος) κλ.

⁴) Ἐκτεταμένην περίληψιν βλ. ἐν Ἰω. Καλιτσουνάκη, «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχοῦργημα Βίος καὶ πολιτεία τινὸς δοκιμωτάτου καὶ σοφωτάτου γέροντος», ἐνθ' ἀν., σελ. 304 - 307.

⁵) Ἀραβες καλοῦνται τὴν ἐποχὴν ταύτην οὐχὶ μόνον οἱ ἐξ Ἀραβίας καταγόμενοι, ἀλλ' ἐν γένει πάντες οἱ ἐπιδρομεῖς.

⁶) Βλ. παραλλαγὴν Βιενναίου κώδικος, στιχ. 37: ὁ πτωχὸς ὁ Πτωχολέων, κλ.

εἰς ἣν εἶχε περιέλθει, συνεβοίλευσε τοὺς υἱοὺς του νὰ τὸν πωλήσωσιν ἀντὶ μεγάλης τιμῆς εἰς τὴν ἀγοράν, ὡς σκλάβον, μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὁ Θεὸς θὰ ἔλθῃ ἀρωγὸς εἰς τὰ περαιτέρω. Πράγματι ἀγοράζει αὐτὸν ἀνώτερος ἀξιωματοῦχος τῶν ἀνακτόρων, ὁ δὲ βασιλεὺς, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἐκπλήσσεται διὰ τὴν καταβληθεῖσαν ὑπέρογκον τιμὴν, ταχέως διαπιστοῖ, ὅτι ὁ γέρον ἦτο ἀνώτερος οἰουδήποτε τιμήματος, καθότι καὶ ἐκ φύσεως εἶχε προικισθῆ μὲ πολλὰς ἀρετάς, καὶ ἐκ πείρας εἶχεν ἀποκτήσει ἐξαιρετικὴν σοφίαν καὶ ἰκανότητά, ὥστε, σὺν τοῖς ἄλλοις, νὰ διακρίνῃ τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τῶν πολυτίμων λίθων, τῶν ζώων καὶ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων. Οὕτως, εὐκαιρίας δοθείσης, ὁ Πτωχολέων ἀποδεικνύει εὐτελοῦς ἀξίας τὸν λίθον, τὸν ὁποῖον ἀνατολίτης πραγματευτῆς ἐπώλει ὡς πολυτιμότεον, ἐπίσης δὲ καὶ ἐλαττωματικὸν τὸν ἵππον, τὸν ὁποῖον ἕτερος πραγματευτῆς ἐπώλει ἐξ ἴσου εἰς ὑπέρογκον τιμὴν, διατεινόμενος ἐκλεκτὴν τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ. Ὁ σοφὸς πρεσβύτης ἀποτρέπει ἀκόμη τὸν βασιλέα ἀπὸ τοῦ νὰ νυμφευθῆ νέαν, τὴν ὁποίαν οὗτος μὲν ἐνόμιζεν ἀνωτέραν πάσης ὑπονοίας, ἀντιθέτως δ' ἐκεῖνος ἀποκαλύπτει καταγομένην ἀπὸ κοινὴν γυναῖκα, ἐκ φύσεως δὲ ρέπουσαν καὶ αὐτὴν πρὸς τὸν ἔκλυτον βίον. Ὁ βασιλεὺς, κατάπληκτος πρὸ τῆς μαντικῆς ταύτης ἰκανότητος τοῦ γέροντος, ἐρωτᾷ τοῦτον καὶ περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ καταγωγῆς, ὁ δὲ Πτωχολέων τοῦ ἀποκαλύπτει ὅτι δὲν εἶναι γνήσιον βασιλέως τέκνον, ἀλλὰ νόθος υἱὸς ἀρτοποιοῦ τινος, γεγονός, ὅπερ καὶ ἡ βασιλομήτωρ ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ, δικαιολογουμένη δι' ἀνικανότητα τοῦ συζύγου της. Ὁ βασιλεὺς παρακαλεῖ τὸν γέροντα νὰ μὴ κοινολογήσῃ τὸ μυστικόν, εἰς ἀντάλλαγμα δὲ προσφέρει εἰς αὐτὸν πολυπληθῆ δῶρα καὶ χρήματα. Τέλος ἀφίνει αὐτὸν ἐλεύθερον, ὅπως ἐπανέλθῃ πλησίον τῶν οἰκείων του καὶ ζήσῃ εἰς τὸ μέλλον εὐτυχῆς, δοξολογῶν τὸν Θεὸν διὰ τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ.

Ὡς παρατηρεῖ ὁ Καλιτσουνάκης, «ἡ ἀπλότης τοῦ στιχουργήματος εἶναι κατάδηλος, καὶ προφανὴς ὁ σκοπὸς του, ἡ ὑπὲρ πᾶσαν δύναμιν, καὶ τὴν βασιλικὴν ἀκόμη, ἀνωτερότης τῆς σοφίας καὶ παιδείας. Ἡ ἐκλογή τῶν τεσσάρων ἀποδείξεων κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰς «τέσσαρας τέχνας» τὰς ὁποίας εἶχεν, εἶναι ἐπιτυχῆς καὶ ἡ σειρά των κατὰ προἰούσαν σπουδαιότητα. Ἡ ἐκλογή δὲ τῶν παραδειγμάτων γενικωτέρας φύσεως: ἀνὰ ἓν παράδειγμα ἐκ τῆς ἀψύχου φύσεως, ἐκ τοῦ βασιλείου τῶν ζώων καὶ ἔπειτα ἐκ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο ὀρίζεται τῆς μὲν εὐειδοῦς γυναικὸς (κόρης) τὸ παρὸν καὶ μέλλον, τοῦ δὲ ἀνδρὸς (καὶ ἰσχυροῦ βασιλέως) τὸ παρελθόν»¹⁾.

¹⁾ Ἰω. Καλιτσουνάκης, «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχουργήμα κ.λ.», ἐνθ' ἀν., σελ. 307.

Χειρόγραφα καὶ ἐκδόσεις.—Τὸ ποίημα ἔχει ἐκδοθῆ μέχρι τοῦδε ἐκ τριῶν διαφόρων καὶ μεταξύ των ἱκανῶς ἀφισταμένων παραλλαγῶν, ἐξ ὧν ἡ ἀρχαιότερα, ἐκ 384 στίχων, καὶ ἐν τῷ ἑλληνικῷ κώδικι 390 τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων (φυλλ. 71r — 75v) σωζομένη⁸, ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ E. Legrand τῷ 1872⁹, μετ' εἰσαγωγῆς τοῦ E. Gidel¹⁰ καὶ σημειώσεων τοῦ ἰδίου Legrand καὶ Wyndham¹¹ ἡ δευτέρα, ἐξ 939 στίχων, εἰς τὰ μέσα τοῦ ἰστ' αἰῶνος ἀναγομένη καὶ ἐν τῷ Βιενναίῳ κώδικι 244 (φυλλ. 105 - 108)¹² σωζομένη, ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ W. Wagner τῷ 1878¹³, καὶ ἡ τρίτη, ἐκ 409 στίχων, εἰς τὸν ιζ' αἰῶνα ἀναγομένη καὶ ἐν χειρογράφῳ τῆς Βυτίνης σωζομένη, ἐξεδόθη ἐπίσης ὑπὸ τοῦ E. Legrand τῷ 1874¹⁴, μετ' ἐπιστολῆς τοῦ ἀποστείλαντος αὐτὴν N. Πολίτου¹⁵. Γνωστὴ ἐπίσης τυγχάνει καὶ ἄλλη

⁸) Ὁ Βουτιερίδης, ἀμφισβητῶν τὴν προτεραιότητα τῆς παραλλαγῆς ταύτης γράφει: «Ὡς ἀρχαιότεραν τῶν τριῶν παραλλαγῶν ὁ Krumbacher (τόμ. Γ', σελ. 47) θεωρεῖ τὴν ἐκδοθεῖσαν πρώτην ὑπὸ τοῦ Legrand, χωρὶς ὁμως νὰ καθορίξῃ καὶ τοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους χαρακτηρίζει αὐτὴν ὡς ἀρχαιότεραν. Ἡ ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Wagner ἔχει γραφῆ εἰς ἱκανῶς ἀρχαῖκόν ὀκτασύλλαβον, ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι. Ἡ δευτέρα αὕτη παραλλαγή καὶ ἔνεκα τῆς γλώσσης της καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν ἐσωτερικῶν λόγων φαίνεται μᾶλλον νὰ εἶναι ἀρχαιότερα, κατ' ἐξαιρέσειν τοῦ γενικοῦ σχεδὸν κανόνος, ὅτι αἱ συντομώτεραι παραλλαγαὶ εἶναι καὶ αἱ ἀρχαιότεραι, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ τὰ μέχρι τοῦδε ἐξετασθέντα διάφορα ποιητικὰ ἔργα». Η. Βουτιερίδου, «Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», ἐνθ' ἀν., σελ. 162, σημ. 1.

⁹) «Περὶ τοῦ γέροντος τοῦ φρονίμου Μουτζοκουρεμένου, ποίημα νῦν τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ ἐν Παρισίοις χειρογράφου ἐκδοθὲν ἐπιμελεία καὶ διορθώσει Αἰμυλίου Λεγρανδίου», Collection de monuments pour servir à l'étude de la langue néo-Hellénique, n. 19, Paris, 1872.

¹⁰) Ἐκδοσις Legrand, ἐνθ' ἀν., σελ. 5 - 20. Ἀνεδημοσιεύθη ἐν «Nouvelles études sur la littérature Grecque moderne», ἐνθ' ἀν., σελ. 385 - 450.

¹¹) Ἐκδοσις Legrand, ἐνθ' ἀν., σελ. 34 - 54.

¹²) Περιγραφή τοῦ κώδικος ἐγένετο ὑπὸ Κ. Σάθα ἐν W. Wagner, «Carmina graeca medii aevi», Lipsiae, 1878, σελ. IX ἐπ.

¹³) W. Wagner, «Carmina graeca medii aevi», ἐνθ' ἀν., σελ. XI - XII, καὶ 277 - 303.

¹⁴) E. Legrand, «Recueil de chansons populaires grecques», Collection de monuments pour servir à l'étude de la langue néo-Hellénique, nouvelle serie, n. 1, Athènes, 1871, σελ. 257 - 285.

¹⁵) E. Legrand, «Recueil de chansons populaires grecques», ἐνθ' ἀν., σελ. 257. Ἡ ἐπιστολὴ ἔχει ὡς ἐξῆς: «Τὸ ᾄσμα τοῦτο διατηρεῖται ἐν χειρογράφῳ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς τῆς Βυτίνης ὁπόθεν μοι ἐστάλη. Ἄν καὶ ἐν γένει ἐκ τοῦ ὕφους του φαίνεται Βυζαντινῆς ἐποχῆς, νομίζω ὁμως ὅτι εἶναι μεταγενεστέρα διάπλασις ἀρχαίου Βυζαντινοῦ ᾄσματος, ὡς ἐκ πολλῶν τεκμηρίων δύναται τις νὰ συμπεράνῃ. Ὁ μῦθος, ὃν τὸ ᾄσμα τοῦτο ἀφηγεῖται, εἶναι τουρκικός, καὶ ἐμπεριέχεται ἐν τινι συλλογῇ ἀνατολικῶν μύ-

παραλλαγή τοῦ ποιήματος—κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κρουμπάχερ ¹⁶—, συγγενῆς ἀλλὰ μετὰ σημαντικῶν διαφορῶν ἀπὸ τὴν δευτέραν, σφζομένη δὲ ἐν τῷ νεαπολιτικῷ κώδικι III. A. α 9. Νέα, τέλος, καὶ μέχρι τοῦδε ἄγνωστος παραλλαγή εἶναι ἢ παρ' ἡμῶν νῦν τὸ πρῶτον ἐκδιδομένη, περὶ ἧς γενήσεται κατωτέρω λόγος.

Ὡς καὶ ἐκ τοῦ διαφόρου ἀριθμοῦ τῶν στίχων προκύπτει, μεταξὺ τῶν παραλλαγῶν, καίτοι ἐν ταῖς γενικαῖς γραμμαῖς αὗται ἀκολουθοῦσι τὸ αὐτὸ σχεδιάγραμμα, ὑπάρχουσιν αἰσθηταὶ διαφοραί, σπουδαιότεραι τῶν ὁποίων εἶναι αἱ ἑξῆς :

Ἡ παραλλαγή τῶν Παρισίων περιέχει ἐν ἀρχῇ στίχους (1-19) ἀνεξαρτήτους τῆς λοιπῆς ἀφηγήσεως καὶ ἀνήκοντας εἰς μίαν ἢ ἴσως καὶ εἰς δύο πλαισιώσας διασκευάς. Λείπει ἐν αὐτῇ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ ἵππου, τὸ δὲ τέλος εἶναι συντομώτατον. Ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφέρονται οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Τάρταροι.

Ἡ παραλλαγή τῆς Βιέννης περιλαμβάνει ἐκτεταμένον πρόλογον, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ ποιητὴς λέγει, ὅτι ἀπευθύνει τὸ στιχοῦργημά του πρὸς φίλον, Ἄργυρομύτην ¹⁷ καλούμενον, χάριν τοῦ ὁποίου ἔγραψε τοῦτο :

*ἢ δὲ σὴ φιλικωτάτη,
καθαρὰ φιλία λέγω,
εἴλκυσε καὶ μὲ πρὸς τοῦτον
ἐν ἀδολεσχίᾳ γράψαι.* (στιχ. 7 - 10)

καὶ κατωτέρω :

*περισσότερον εἰς τοῦτο
ἢ ἀγάπη σου, καὶ φίλε,
ἔφερε με τοῦ νὰ γράψω.* (στιχ. 21 - 23)

Πιθανώτατα τοιοῦτος φίλος νὰ μὴ ὑπῆρχεν ἐν τῇ πραγματικότητι, πρόκειται δὲ περὶ ἀπλοῦ ποιητικοῦ εὐρήματος, ὡς καὶ εἰς ἄλλα στιχοῦργήματα τῆς ἐποχῆς παρατηρεῖται ¹⁸. Ὡς σημειοῖ καὶ ὁ Καλιτσου-

θων ἐκδοθεῖση κατὰ τὸ 1861 ἐν Ἀθήναις, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Μῦθοι, μυθιστορίαὶ καὶ διηγήματα ἠθικὰ καὶ ἀστεῖα ἐκτεθέντα πρὸς διασκεδάσιν τῶν Ἑλλήνων παρὰ Δ. Κ. Χ. Ἀσλάνη, Βυζαντίου. Ἐκδίδεται τὸ δεύτερον ὑπὸ Ἐμμ. Γεωργίου, Σαμίου (in -16, 120 pages). Ὁ μῦθος εὑρεται ἐν σελίσιν 66 - 69, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Ὁ σοφὸς περιηγητὴς καὶ ὁ νόθος σουλτᾶνος.

¹⁶) Κρουμπάχερ, «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας», ἐνθ' ἀν., τομ. Γ', σελ. 48.

¹⁷) Ἰω. Καλιτσουνάκη, «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχοῦργημα κ.λ.», ἐνθ' ἀν., σελ. 308.

¹⁸) Βλ. Γ. Ζώρα, «Ὁ ποιητὴς Μαρίνος Φαλιέρος», Κρητικὰ Χρονικά, τομ. Β', 1948, σελ. 13.

νάκης, ὁ συγγραφεὺς «λέγει παραδόξως ὅτι «ὑπήκουσε» εἰς τὸν φίλον του, διὰ τὴν γράψην τὸ στιχουργήμα, ἐνῶ ὁ φανταστικὸς ἴσως φίλος του δὲν εἶχεν ἰδέαν τούτου. Ἐκτὸς ἂν τὸ «ὑπήκουσε», θεωρήσωμεν ὡς σημαῖνον ἀφυσίωσιν εἰς τὸν φίλον του καὶ ὑποχώρησιν εἰς ἐνδόμυχον πρὸς τοῦτο προτροπὴν»¹⁹.

Ἡ παραλλαγή αὕτη τῆς Βιέννης, οὕσα ἢ ἐκτενεστέρα, περιέχει καὶ ἐπεισόδια μὴ ἀπαντῶντα εἰς τὰς ἄλλας παραλλαγὰς, ὡς ὁ περὶ μύρμηκος μῦθος καὶ αἱ ἠθικαὶ νουθεσίαι (στιχ. 348 - 375), καὶ τὰ ὅποια οὐχὶ σπανίως ἀποτελοῦσιν ἀπλὴν ἀνουςίαν καὶ φορτικὴν πεζολογίαν. Αἱ τέσσαρες ἀπ. δείξεις ἀκολουθοῦσι τὴν ὀρθοτέραν σειρὰν, ἥτοι τοῦ πολυτίμου λίθου, τοῦ ἵππου, τῆς κόρης καὶ τοῦ βασιλέως. Τέλος, ἐν τῇ παραλλαγῇ ταύτῃ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἄλλας, ὅπου ὁ βασιλεὺς, ἐκ θαυμασμοῦ καὶ ἐκτιμήσεως, ἰδίᾳ βουλήσει, ἀπελευθερώνει τὸν Πτωχολέοντα, οὗτος ἐκβιάζει τὸν βασιλέα νὰ τὸν ἀφήσῃ ἐλεύθερον, ἀπειλῶν αὐτόν, ὅτι, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, θέλει ἀποκαλύψει τὸ μυστικὸν τῆς καταγωγῆς του.

Ἡ παραλλαγή τῆς Βυτίνης εἶναι ἢ συντομωτέρα καὶ στερεῖται προλόγου, χαρακτηριστικὸν δ' αὐτῆς εἶναι ὅτι ἀποδίδει τὴν ἐπέλασιν τῶν κουρσάρων εἰς τὴν θείαν τιμωρίαν διὰ τὰ πολλὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων, θέμα κοινὸν εἰς πολλοὺς στιχουργούς, ζητοῦντας νὰ ἀνεύρωσι θρησκευτικὴν ἐξήγησιν πάσης κακοδαιμονίας, ἰδίᾳ δὲ εἰς τοὺς θρήνους τοὺς ἀναφερομένους εἰς καταστροφάς, λεηλασίας ἢ πτώσεις πόλεων. Ἡ σειρά τῶν ἀποδείξεων εἶναι: ἐπεισόδιον ἵππου, πολυτίμου λίθου, κόρης, βασιλέως.

Ἡ ὑπαρξὶς πλειόνων παραλλαγῶν καὶ δὴ εἰς διαφόρους ἐποχὰς ἀνηκουσῶν, δεικνύει, ὅτι τὸ ποίημα ἦτο εἰς εὐρείαν κλίμακα γνωστὸν καί, ὅτι διὰ τῆς στοματικῆς παραδόσεως μετεδίδοτο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ὑφιστάμενον, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἀναπότρεπτον ἀλλοίωσιν ἐν τε τῷ περιεχομένῳ καὶ τῇ μορφῇ αὐτοῦ. Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ ἡ αἰσθητὴ διαφορά, ἣτις παρατηρεῖται εἰς τὴν ἔκτασιν καὶ εἰς τὰς κατ' ἰδίαν λεπτομερείας τοῦ στιχουργήματος.

Τίτλος.—Οἱ τίτλοι ὑφ' οὓς παρεδόθη τὸ ποίημα εἶναι διάφοροι. Ἡ παρισινὴ παραλλαγή φέρει τὸν τίτλον «Περὶ τοῦ γέροντος τοῦ φρονίμου Μουτζουκουρεμένου», ἡ βιενναία φέρει τὸν τίτλον «Βίος καὶ πολιτεία τινὸς δοκιμωτάτου καὶ σοφωτάτου γέροντος», καὶ ἡ τρίτη, τῆς Βυτίνης, τὸν τίτλον «Ὁ σοφὸς πρεσβύτης».

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων τίτλων, οἱ δύο τελευταῖοι ὑποδηλοῦσι τὴν

¹⁹) Ἰω. Καλιτσουνάκη, «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχουργήμα κ.λ.», ἐνθ' ἂν., σελ. 308.

σύνεσιν καὶ σοφίαν τοῦ γέροντος Λέοντος, τοῦ πρώτου δὲ τὴν ἐξήγησιν παρέχει ὁ Ν. Πολίτης λέγων: «Ἡ λέξις αὕτη (Μουντζουκουρεμένου) σημαίνει ἴσως, τοῦ ταλαιπώρου, τοῦ δυστυχοῦς· ἡ μὲν λέξις μ ο ὄ ν τ ζ α ι ς εἶναι ταυτώνυμος τῇ λ. φάσκελα, περὶ ἧς ἐν τῷ περὶ Καταρῶν κεφαλαίῳ τοῦ β' τόμου, τοῦ περὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων συγγράμματος ἡμῶν ὁμιλοῦμεν· εἶναι δὲ τὰ φάσκελα χειρονομία ὑβριστική, πρὸς εὐτελεῖς ἀνθρώπους ἀπευθυνομένη· ἡ δὲ λέξις κουρεμένος (tondu) εἶναι συνώνυμος τῇ καϋμένος (brûlé = le rauvre homme)· συνήθης δ' ἡ ἔκφρασις Κουρέματά σου! θωπευτικῶς λεγομένη πρὸς τινα ἀνόητόν τι εἰπόντα, ἔτι δὲ συνηθεστέρα ἡ: Δὲν πᾶς νὰ κουρεύεσαι! ἐπίσης εὐχρηστος ἐπὶ τῶν ἀνοησίας λεγόντων»²⁰.

Φαίνεται, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο προῆλθεν ἐκ τῶν στίχων 96 - 97 τῆς παρισινῆς παραλλαγῆς, ἐν οἷς ὁ σοφὸς πρεσβύτης, ὁμιλῶν κατὰ τῶν αὐλοκολάκων, παρατηρεῖ, ὅτι οὗτοι εὐρίσκονται συνεχῶς εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἄρχοντος, ὅστις, τὰ αὐτὰ πρόσωπα, τὰ ὅποια περιβάλλει τὸ πρῶτον διὰ τῆς εὐνοίας του, βραδύτερον, ὅταν ὀργισθῇ:

καὶ πομπεύει καὶ κουρεύει,
καὶ μουντζώνει καὶ ἐξορίζει²¹.

Ἐπεκράτησεν ὅμως ὁ τίτλος τῆς «Ἱστορίας τοῦ Πτωχολέοντος», ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πλουσίου, κατόπιν δὲ πτωχεύσαντος Λέοντος καὶ καταστάντος Πτωχολέοντος²², ὡς καλεῖται οὗτος ἐν τῇ παρισινῇ παραλλαγῇ (στιχ. 37): ὁ πτωχὸς ὁ Πτωχολέων²³.

Ἡ Γλῶσσα.—Ἡ γλῶσσα τῶν τριῶν παραλλαγῶν εἶναι διάφορος. Καίτοι ἡ ἀκριβὴς διάκρισις δὲν εἶναι εὐχερής, ἔνεκα τῆς ἀναμείξεως πολλῶν στοιχείων καὶ τύπων, ὅμως, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι εἰς τὴν παρισινὴν παραλλαγὴν ἡ γλῶσσα ἀνήκει εἰς τὸ μεικτὸν ἐκφεῖνο, μὲ ἐπικράτησιν τῶν ἀρχαῖζόντων στοιχείων, ἰδί-

²⁰) Ν. Πολίτου, «Ἱστορία τοῦ Πτωχολέοντος», ἐνθ' ἀν., σελ. 1125, σημ. 1.

²¹) Πβ. καὶ τοὺς παραλλήλους στίχους 109 - 110 τῆς βιενναίας παραλλαγῆς:

καὶ πομπεύουν καὶ δημεύουν,
ζημιώνουν, ἐξορίζουν.

²²) Πβ. καὶ τοὺς στίχους 326 - 328:

ἐτοῦτο, μῆτρο, τὸ λέγει
ὁ πτωχὸς ὁ Πτωχολέων
ἀληθὲς εἶναι ἢ ὄχι;

²³) Κατ' ἀναλογίαν, ἐκ τοῦ Πρόδρομος ἐσχηματίσθη τὸ ὄνομα Πτωχοπρόδρομος.

ωμα, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὰ πλεῖστα δημώδη ἔργα τῶν τελευταίων βυζαντινῶν αἰώνων, ἐνῶ εἰς τὴν βιενναίαν παραλλαγὴν ἡ γλῶσσα εἶναι ἐπίσης ἀνώμαλος καὶ μεικτὴ, μὲ ἐπικράτησιν, ὅμως, περισσοτέρων δημωδῶν στοιχείων. Ὡς εἶδομεν²⁴, ὁ Βουτιερίδης θεωρεῖ τὸν τύπον τῆς γλώσσης τῆς βιενναίας παραλλαγῆς παλαιότερον τοῦ τῆς παρισινῆς, ὁ δὲ Καλιτσουνάκης παρατηρεῖ, ὅτι τὴν βιενναίαν παραλλαγὴν τοῦ βυζαντινοῦ τούτου στιχουργήματος ὑπὸ γλωσσικὴν ἔποψιν πρέπει νὰ τὴν κατατάξωμεν εἰς τοὺς ὀλίγον πρὸ τῆς Ἀλώσεως χρόνους²⁵. Εἰς τὴν παραλλαγὴν, τέλος, τῆς Βυτίνης ἡ γλῶσσα εἶναι πλέον καθαρῶς δημώδης καὶ παρουσιάζει μεγαλυτέραν ὁμοιομορφίαν.

²Ἴδου δεῖγμα παραλλήλου χωρίου τῶν τριῶν παραλλαγῶν :

Παραλλαγὴ ἐκ τοῦ παρισινοῦ κώδικος :

*Ἄλλ' ἐπέπερ ὁ βασκαίνων
πολεμεῖ γένος βροτείων,
ἤγειρεν καὶ κατ' αὐτοῦ τε
πόλεμον δὲ τῆς πτωχείας.
Ἐν καιρῷ τῶν ἡμερῶν του
ἦλθαν Ἄραβοι κουρσάροι,
οἱ σκύλοι καὶ ἐκουρσεῦσαν
τὸν τόπον ὅπου ἦτο,
τὰς καμήλους καὶ τοὺς ὄνους
καὶ τὰ πρόβατα καὶ γίδια,
τοὺς βοσκούς καὶ τοὺς ποιμένας.* (στιχ. 47 - 57)

Παραλλαγὴ ἐκ τοῦ βιενναίου κώδικος :

*Ὡς γοῦν ἔφερεν ὁ χρόνος,
ὁ ἀσύστατος ὁ βίος,
καὶ τὸ κύλισμα τῆς τύχης,
τὸ ἀσύστατον τοῦ κόσμου,
ἦλθεν κοῦρσος εἰς τὸν τόπον,
οὗ εὗρίσκετον ὁ γέρον·
εἶτα ἐπιώχευσεν ἐκεῖσε
ἅμα τε καὶ τὰ παιδιὰ του
εἰς πενίαν τὴν ἐσχάτην,
δυστυχίαν βαρυτάτην.* (στιχ. 48 - 58)

Παραλλαγὴ ἐκ τοῦ κώδικος Βυτίνης :

κ' ἦλθε δύστυχος ὁ χρόνος

²⁴) Βλ. ἀνωτέρω σελ. 270, σημ. 8.

²⁵) Ἰω. Καλιτσουνάκης, «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχουργημα κ.λ.», ἐνθ' ἀν., σελ. 107.

κ' ἐκουρσεύθηκεν ἡ χώρα,
 κ' ἦλθαν σὲ πολλὴν ἀνάγκην.
 Κράζει τοὺς ὄλους ἀντάμα,
 καὶ υἱοὺς καὶ θυγατέρας
 καὶ γαμβροὺς καὶ τὰ ἐγγόνια. (στιχ. 5 - 10)

Ἡ διαφορὰ αὕτη τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῶν τριῶν παραλλαγῶν εἶναι ἰδιαιτέρας σημασίας, διότι, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ Κρουμπάχερ: «Ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν τριῶν ἐκδόσεων θὰ προέκυπτε πλῆθος ὠφελίμων παρατηρήσεων, διότι σαφέστερον εἰς ταύτας ἢ ἀλλαχοῦ ἐκφαίνεται ἡ προϋοῦσα μεταβολὴ τῆς γλωσσικῆς καὶ πολιτικῆς βάσεως καὶ τῆς μεθόδου, καθ' ἣν διεσκευάζοντο παλαιότερα ἔργα»²⁶. Ἡ συγκριτικὴ αὕτη μελέτη καθίσταται τώρα πληρεστέρα διὰ τῆς προσθήκης καὶ τῆς νέας κατωτέρω ἐκδιδομένης παραλλαγῆς.

Μέτρον. — Μέτρον καὶ τῶν τριῶν παραλλαγῶν εἶναι ὁ τροχαϊκὸς ὀκτασύλλαβος ἀνομοιοκατάληκτος, χρησιμοποιηθεὶς εἰς πολλὰ ἔργα τῶν βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν χρόνων. Ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς παρισινῆς παραλλαγῆς, ὁ Πολίτης γράφει: «Ἡ διήγησις αὕτη εἶναι γεγραμμένη εἰς στίχους ἀνομοιοκαταλήκτους, εἰς δίμετρον τροχαϊκὸν πεποιημένους μέτρον ἢ στιχουργία ὅμως εἶναι πολλαχοῦ σφαλερὰ καὶ ἀπειρόκαλος, τοῦ ἀντιγραφέως προδίδουσα τὴν ἀμάθειαν, ἣν καταφανεστέραν ποιοῦσιν οἱ ἄπειροι τῆς γλώσσης βαρβαρισμοί»²⁷.

Δέον νὰ προσθέσωμεν, ὅτι καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς τοῦ στιχουργήματος παραλλαγαῖς πολλὰ τῶν μετρικῶν σφαλμάτων ὀφείλονται εἰς τοὺς ἀντιγραφεῖς καὶ ὅτι δύνανται εὐχερῶς νὰ διορθωθῶσιν.

Συγγραφεὺς, τόπος καὶ χρόνος συγγραφῆς. — Τῆς «Ἱστορίας τοῦ Πτωχολέοντος», ὡς τῶν πλείστων ἔργων τῆς ἐποχῆς, ἀγνοοῦμεν τὸν συγγραφέα, τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς.

Περὶ τοῦ συγγραφέως οὐδεμία παρέχεται ἄμεσος πληροφορία καὶ μόνον ἔμμεσοί τινες ἐνδείξεις ἐξάγονται ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ ποιήματος. Οὕτως ἐν τῇ βιενναίᾳ παραλλαγῇ ὁ συγγραφεὺς παρουσιάζει τὸν Πτωχολέοντα ἐπικαλούμενον τὸν Ἅγιον Δημήτριον²⁸. ἐπειδὴ δὲ ὁ ἅγιος οὗτος εἶναι ὁ πολιοῦχος τῆς πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ὁ ποιητὴς κατήγετο, ἢ, τουλάχιστον, κατώκει ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ ἔζησεν ἐπὶ τινὰ χρόνον καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, πρὸς τὴν ὁποίαν, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἦσθάνετο

²⁶) Κρουμπάχερ, «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας», ἐνθ' ἀν., τομ. Γ', σελ. 47.

²⁷) Ν. Πολίτου, «Ἱστορία τοῦ Πτωχολέοντος», ἐνθ' ἀν., σελ. 1125α.

²⁸) Πβ. στίχον 157: μὰ τὸν ἅγιον Δημήτριον.

ὅλως ἰδιάζοντα θαυμασμὸν καὶ ἀφοσίωσιν.

Ἐν τῇ βιενναίᾳ παραλλαγῇ ὁ συγγραφεὺς λέγει, σὺν τοῖς ἄλλοις, ὅτι:

*ξένον μοναχοῖς ὑπάσχει
τοῦ νὰ γράφουσιν τοιαῦτα
μυθικὰ καὶ βίου λόγον²⁹,* (στιχ. 24 - 26)

Ἐξ οὗ ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἦτο μοναχὸς τις τὴν ὑπόθεσιν δὲ ταύτην ἐνισχύει τὸ γεγονός, ὅτι ἐπανειλημμένως ἐν τοῖς γραφομένοις παρέχει δείγματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως αὐτοῦ καὶ τῆς βαθυτάτης πρὸς τὸν Θεὸν εὐσεβείας³⁰.

Τὴν αὐτὴν γνώμην ἀποδεχόμενος καὶ ὁ Καλιτσουνάκης, λέγει, ὅτι τὸ ἐν λόγῳ στιχοῦργημα «ἀποτείνεται ὑπὸ τοῦ ἄνωνύμου μοναχοῦ συγγραφέως»³¹ καὶ κατωτέρω προσθέτει, ὅτι ὁ «στιχουργὸς ὡς ἐξάγεται ἐξ ἀρκετῶν τοῦ κειμένου χωρίων εἶναι μοναχὸς (στιχ. 24, 92, 128, 924, κυρίως 838, 898 καὶ 926), ζῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει (στιχ. 140, 150, 179, 864 καὶ κυρίως 188 καὶ 856), ἴσως ἐκ Θεσσαλονίκης καταγόμενος (στιχ. 157)»³².

Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι ὁ στιχουργὸς καταδικάζει ἀστηρότατα τὰς δολοπλοκίας καὶ τὴν ζωὴν τῶν ἀνακτόρων, ὡς καὶ τὴν ἐν γένει συμπεριφορὰν καὶ μικροπρέπειαν τῶν ἀυλοκολάκων, ὑφισταμένων ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν παντὸς εἴδους ταπεινώσεις καὶ ἐξευτελισμοὺς ἐκ μέρους τοῦ ἡγεμόνος. Οὕτως, ἐν τῇ παραλλαγῇ τῶν Παρισίων, ὁ Πτωχολέων, ἀποτεινόμενος πρὸς τὰ τέκνα του, λέγει:

*Ἐγὼ καὶ φρόνιμος ἦμουν
καὶ κριτὴς ἐκαθεζόμεν,*

²⁹) Τὸ νόημα εἶναι, ὅτι καίτοι θεωρεῖται ἄηθες εἰς μοναχὸν—ὡς ὑποτίθεται ὅτι εἶναι ὁ συγγραφεὺς—νὰ ἀσχολῆται μὲ θέματα λαϊκά, ὅμως χαριζόμενος εἰς τὸν φίλον του, ὁ ἄγνωστος ποιητὴς μας ἀνέλαβε νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ Πτωχολέοντος.

³⁰) Οὕτως ἐν τῇ βιενναίᾳ παραλλαγῇ λέγεται· στιχ. 274: καὶ δοξάζω τὸν Χριστόν μου, στιχ. 838 - 840: εἰς τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ μου — ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος — εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων, στιχ. 898 - 899: Κύριος κατενοδώσει — διαβήματα καὶ δρόμους, στιχ. 926 - 927: Κύριος διατηρήσει — τὸ βασίλειόν σου κράτος, κ.λ. Ἡ παραλλαγή τῆς Βυτίνης ἀποδίδει τὴν ἐπιδρομὴν τῶν κουρσάρων καὶ τὴν δῆωσιν τῆς χώρας εἰς θεῖαν τιμωρίαν· στιχ. 14 - 17: μὴ λυπᾶσθε ἕς τὴν ἀνάγκην — ὅπου ἦλθεν εἰς τὴν χώραν — ἐξ ἁμαρτιῶν, ὧν εἶδε — Κύριος ὁ Παντοκράτωρ.

³¹) Ἰω. Καλιτσουνάκης, «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχοῦργημα κλ.», ἐνθ' ἀν., σελ. 304.

³²) Ἰω. Καλιτσουνάκης, «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχοῦργημα κλ.», ἐνθ' ἀν., σελ. 307 - 308.

ἀλλ' οὐ κατεδέχθη δλωσ
 βασιλέως τὴν ἀγάπην,
 γὰ ῥυαί μέσα εἰς τὸ παλάτι,
 γὰ περνῶ ὡς ἐδικός του...
 Οὕτως εἶναι, τὰ παιδιὰ μου,
 τῶν ἀυθεντῶν ἡ ἀγάπη
 τοὺς κοντότερους δροσίζει,
 ἀλλά, ὅταν θυμωθῶσι,
 ἐκείνων τὰ γένεια κόπτει,
 καὶ πομπεύει καὶ κουρεύει
 καὶ μουντζώνει κ' ἐξορίζει. (στιχ. 77-82, 91-97) ⁸³

Καταφανὴς εἶναι ἐπίσης ἐν τῇ παρισινῇ παραλλαγῇ καὶ ἡ διάθεσις τοῦ συγγραφέως, ὅπως ταπεινώσῃ τοὺς Τατάρους καὶ τοὺς Βουλγάρους, οἵτινες, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς περιπαίζουσι τὸν Πτωχολέοντα,

ἤρξαντο καταγελαῖν τον
 οἱ Βουλγάροι καὶ οἱ Τατάροι:
 «Ἴδε, ὦ γέρον, τὸ τί ἀξίαζει
 εἶτοῦτο τὸ καλὸν προᾶγμαν, (στιχ. 187 - 190)

βραδύτερον ἀναγκάζονται νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἀξίαν του.

Σχολιάζων τὸ γεγονός, ὁ Gidel παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς: Ce sentiment de malice contre un peuple ennemi ne peut être nié dans le passage où le vieillard paraît pour la première fois devant le roi. Le prince lui présente la pierre précieuse qu'il a payée si cher. Les Bulgares et les Tartares qui se trouvent à ses côtés ne manquent pas de se rire de l'esclave. Cette grossièreté tourne bientôt à leur confusion. Plus ils ont été prompts à se railler du sage vieillard, plus ils seront punis par le succès qu'il obtient» ⁸⁴. Εἰς τὰς λοιπὰς παραλλαγὰς αἱ δύο αὐταὶ φυλαὶ οὐδόλως ἀναφέρονται.

Μεγάλος εἶναι ὁ θαυμασμὸς τοῦ ἀγνώστου συγγραφέως πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τῆς ὁποίας ἐπανειλημμένως συνοδεύει τὸ ὄνομα μὲ λίαν κολακευτικὰ ἐπίθετα, καὶ τῆς ὁποίας πλέκει τὸ ἐγκώμιον ἐν τῇ παρισινῇ παραλλαγῇ:

ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ταύτην,
 ἔνδοξον καὶ τρισολβίαν,
 πολυάνθρωπον καὶ πρῶτην
 εἰς τὸν κόσμον ὄλον λέγω

⁸³) Πβ. καὶ τὴν βιενναίαν παραλλαγὴν, στιχ. 105 ἐπ., 348 ἐπ., κ λ.

⁸⁴) M. Gidel, «Nouvelles études sur la littérature grecque moderne», ἐνθ' ἄν, σελ. 391.

κι ὡς νικᾷ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου
 τοὺς ἀστέρας καὶ σελήνην,
 οὕτως ἔχει καὶ τὸ νῆκος
 ὅσα ὑπὸ τὴν γῆν ἐπάνω
 τὸ Βυζάντιον τὸ μέγα,
 πώποτ' ἄλλον οὐκ ἐφάνη,
 οὐδ' ἐποῖκεν, οὐδ' ἐφάνη
 ὁ Θεὸς ὁ πάντων κτίστης,
 ἀλλ' οὐδέποτε ποιήσει. (στιχ. 857 - 868)³⁵

Εἶχε γνωρίσει ἄρα γε ὁ ἄγνωστος ποιητὴς καὶ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως τὴν βυζαντινὴν πρωτεύουσαν, τὴν ὁποῖαν τόσον πολὺ ἐκθειάζει, ἢ μόνον ἐκ φήμης καὶ περιγραφῶν τρίτων ἐπληροφορήθη τὸ μεγαλεῖόν της; Δύσκολον εἶναι νὰ δοθῇ ἀκριβῆς ἀπάντησις, καίτοι ἡ πρώτη ὑπόθεσις φαίνεται ἢ πιθανωτέρα³⁶.

Ὡς πρὸς τὸν τόπον ὅπου διαδραματίζονται τὰ γεγονότα, στηριζόμενος εἰς τοὺς κατωτέρω στίχους τῆς παρισινῆς παραλλαγῆς:

ἦτον ἄνθρωπος ἐν πόλει
 ἦτον πλούσιος καὶ μέγας, (στιχ. 20 - 21)

ὁ Legrand³⁷ νομίζει ὅτι ἐνταῦθα ὑπόκειται ἡ Κωνσταντινούπολις, διὸ γράφει «Πόλει», μὲ κεφαλαῖον τὸ ἀρχικὸν γράμμα. Ἄλλ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη, τὴν ὁποῖαν ἀποδέχεται καὶ ὁ προλογίσας τὴν ἔκδοσιν Gidel³⁸, δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν πραγματικότητα, καὶ δι' ἄλλους λόγους, ἀλλὰ καὶ διότι εἰς τὰς ἄλλας παραλλαγὰς δὲν ἀπαντᾷ ἡ λέξις «πόλις», ἀλλὰ ἡ λέξις «τόπος»³⁹ ἢ «χώρα»⁴⁰. Ἐπὶ πλεόν ἡ βιενναία παραλλαγή καθορίζει σαφῶς ὅτι ὁ γέρον ἐξῆ μὲν κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν του εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἀλλ' ὅταν ἀρχίζῃ ἡ ἀφήγησις εὗρίσκετο μακρὰν

³⁵) Πβ. καὶ παραλλαγὴν τῆς Βυτίνης:

εἰς τὴν ξακουσμένην πόλιν,
 ὅς τὴν μεγάλην Βυζαντίδα,
 πῶκτισεν ὁ Κωνσταντῖνος. (στιχ. 22 - 24)

³⁶) Κατὰ τὸν Καλιτσουνάκη, ὁ συγγραφεὺς ἐξῆ ἐν Κωνσταντινουπόλει («Τὸ μεσαιωνικὸν στιχοῦργημα» κ.λ., ἐνθ. ἀν., σελ. 307 - 308).

³⁷) É. Legrand, «Περὶ τοῦ γέροντος τοῦ φρονίμου Μουτζοκουρεμένου», ἐνθ. ἀν., σελ. 38: «Nous pensons qu' il s' agit ici de Constantinople, qui est habituellement désignée par ce mot».

³⁸) M. Gidel, «Nouvelles études sur la littérature grecque moderne», ἐνθ. ἀν., σελ. 390.

³⁹) Βιενναία παραλλαγή, στιχ. 31: «ἦτον ἄνθρωπος ἐν τόπῳ».

⁴⁰) Παραλλαγή Βυτίνης, στιχ. 1 - 2: «ἕνας γέρον, γεροντάκις — ἦτονε σὲ μίαν χώραν».

αὐτῆς, καὶ ἐπομένως ἡ γενομένη ἐπιδρομὴ τῶν κουρσάρων δὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν πόλιν ταύτην :

καὶ κατήνησεν εἰς τόπον
ἐκ τῆς πόλεως μακρόθεν
τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. (στιχ. 41 - 43)

Ὁ ἴδιος ὁ Πτωχολέων τονίζει, ὅτι δὲν ἐπεθύμει νὰ ζῆ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἵνα μὴ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ γίνηται κόλαξ τοῦ βασιλέως καὶ νὰ εὐρίσκηται εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ⁴¹, εἰς δὲ τὰς παραλλαγὰς τῆς Βιέννης καὶ τῆς Βυτίνης ὁ γέρον παροτρύνει τοὺς υἱοὺς του, ὅπως τὸν μεταφέρουν πρὸς πώλησιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν⁴², ἐξ οὗ προκύπτει ὅτι μόνον τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἱστορίας διεξάγεται ἐν τῇ πόλει ταύτῃ.

Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἡ μνεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγένετο ὑπὸ τοῦ συγγραφέως μόνον, ἵνα ὁ μῦθος μετενεχθῆ ἐπὶ ἐλληνικοῦ ἐδάφους. Ἐν τῇ πραγματικότητι, ὡς θέλομεν ἶδει κατωτέρω, τὸ ποίημα εἶναι διασκευὴ τουρκικοῦ μύθου, ἐξελισσομένου ἐν τῇ ἀνατολῇ, ὁ δὲ Ἕλληνας στιχουργός, διασκευάσας τὴν ἀνατολικὴν ταύτην ἱστορίαν, ἐπέφερε καὶ μεταβολάς, προσθέσας ἢ ἀφαιρέσας σκηνάς τινας, ἵνα δὲ προσδώσῃ ἐλληνικώτερον χαρακτῆρα εἰς τὴν ἀφήγησιν, μετέφερε τὸν τόπον τῆς δράσεως εἰς τὸ Βυζάντιον, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ φροντίσῃ νὰ προσαρμοσθῇ καὶ ὅλας τὰς λεπτομερείας πρὸς τὴν μεταβολὴν ταύτην. Οὕτως ὁ εἰρωνικὸς καὶ χλευαστικὸς τόνος, καθ' ὃν ὁ συγγραφεὺς ἐκφράζεται περὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς αὐλῆς του, ἀπάδει πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπιδεικνυόμενον σεβασμὸν καὶ εὐλάβειαν πρὸς τὸ βυζαντινὸν κράτος, ὅσα δέ, ἰδίᾳ ἐν τῇ παρισινῇ καὶ τῇ βιενναίᾳ παραλλαγῇ ἀναφέρονται περὶ τῶν ἐν τῷ παλατίῳ δολοπλοκιῶν, ἐπιτρέπουσι νὰ σκεφθῶμεν ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ τῆς αὐλῆς ἀνατολίτου ἡγεμόνος. Ἀκόμη, ἡ μήτηρ τοῦ ἡγεμόνος ἀποκαλεῖται σουλτάνα :

τότε γονατίζ' ἡ μάννα,
ἡ βασιλικὴ σουλτάνα,
ἐμπροστὰ 'ς τὸν βασιλέα·

(παραλλαγὴ Βυτίνης, στιχ. 337 - 339)

ἀναφέρει δ' αὕτη ὡς πατέρα τοῦ βασιλέως ἀρτοποιὸν «τὸν ἐλέγασι Μουσταφᾶ»⁴³, ἥτοι ὄνομα καθαρῶς ἀνατολικόν. Ἀλλὰ καὶ ἡ σκηνή, καθ' ἣν ὁ βασιλεύς,

⁴¹) Παρισινὴ παραλλαγὴ, στιχ. 79 - 81.

⁴²) Πβ. βιενναίαν παραλλαγὴν, στιχ. 140 - 141, στιχ. 187 - 190 καὶ παραλλαγὴν Βυτίνης, στιχ. 21 - 25.

⁴³) Παρισινὴ παραλλαγὴ, στιχ. 355.

*εἰς τὴν μάνναν του ὑπάγει,
μοναξιὰν καὶ κατ' ἰδίαν
ἔσω εἰς τὸν κοιτῶνά της*

(παραλλαγή Βιέννης, στιχ. 730 - 732)

ἐνθυμίζει τὰ ιδιαίτερα διὰ τὰς γυναῖκας ἐν τῇ ἀνατολῇ προοριζόμενα διαμερίσματα.

Κατ' ἀνάλογον τρόπον, ὁ πρωταγωνιστὴς τοῦ δυτικοῦ ἔπους Erakles, οὐτινος—καίτοι κατὰ τὸν συγγραφέα αὐτοῦ Gautier d' Arras—ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Ρώμῃ, δὲν εἶναι ἄλλος εἰμὴ ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος⁴⁴.

Τέλος, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς οὐδὲν τὸ ἀκριβὲς γνωρίζομεν. Προσπάθεια τοῦ Gidel⁴⁵ ὅπως ταυτίσῃ τὸν εἰς τὸ ποίημα μνημονευόμενον πατέρα τοῦ βασιλέως Πέτρον⁴⁶ πρὸς τὸν Pierre de Courtenay (1216 - 1219), καὶ ἐπομένως αὐτὸν τὸν βασιλέα πρὸς τὸν δευτερότοκον υἱὸν ἐκείνου Robert de Courtenay (ἐκδιωχθέντα τῷ 1228), οὐδόλως εὐσταθεῖ, καὶ δι' ὅσα ἀνωτέρω ἐλέχθησαν, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ βασιλεὺς τῆς ἱστορίας τοῦ Πτωχολέοντος φέρεται ὡς μόνος υἱός, τῆς ἰδίας αὐτοῦ μητρὸς δηλούσης, ὅτι δι' ἀνικανότητα τοῦ συζύγου της δὲν ἀπέκτησεν ἄλλα τέκνα.

Κατὰ τὸν Legrand «l' Histoire de Ptocholéon est pour le moins aussi ancienne que l' Apollonius de Tyr, contenu dans le même manuscrit»⁴⁷, κατὰ δὲ τὸν Πολίτην «ὡς ἐκ τῆς γλώσσης καὶ τῆς στιχουργίας δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὁ συγγραφεὺς ἦν ἴσως σύγχρονος τοῦ Ἑρμονιακοῦ, τοῦ συγγραφέως τῆς περὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου διηγήσεως τῆς δημοσιευθείσης ἐν τῇ ἐκλογῇ μνημείων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ Μαυροφρούδου»⁴⁸.

Δὲν ἀποκλείεται, βεβαίως, ἡ τυχὸν ἀνεύρεσις παλαιότερων παραλλαγῶν νὰ μεταβάλῃ τὰς περὶ τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς ἐπικρατούσας τῶρα γνώμας.

Ἐπιδράσεις. — Περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς «Ἱστορίας τοῦ Πτωχολέοντος» ἠσχολήθη διὰ μακρῶν ὁ Gidel, ἐξετάσας γενικώτερον τὸ θέμα τῆς ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν μεσαιωνικῶν ποιημάτων ἐπιδράσεως τῶν

⁴⁴) Κρουμβάχερ, «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας», ἐνθ' ἀν., τομ. Γ', σελ. 47.

⁴⁵) M. Gidel, Nouvelles études sur la littérature grecque moderne, ἐνθ' ἀν., σελ. 390 ἐπ.

⁴⁶) Πβ. παρισινὴν παραλλαγήν, στιχ. 338 «ὁ πατήρ σου, ὁ κὺρ Πέτρος».

⁴⁷) É. Legrand, «Περὶ τοῦ γέροντος τοῦ φρονίμου Μουτζοκουρεμένου», ἐνθ' ἀν., σελ. 35.

⁴⁸) Ν. Πολίτου, «Ἱστορία τοῦ Πτωχολέοντος», ἐνθ' ἀν., σελ. 1125α.

φραγκικῶν διηγήσεων, καὶ ὑποστηρίξας ὡς ἀναμφίβολον τὴν ἐπίδρασιν τοῦ γαλλικοῦ μυθιστορήματος *Erakles*⁴⁹ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου στιχουργήματος⁵⁰. Ὁ Κρουμπάχερ⁵¹ φρονεῖ ὅτι ἡ «Ἱστορία τοῦ Πτωχολέοντος» προῆλθεν ἀπὸ παλαιότερον ἀνατολικὸν—ἴσως Ἰνδικὸν—πρότυπον ἐξ οὗ κατάγονται διάφορα συγγενῆ ἔργα, ὡς τὸ δυτικὸν ἔπος *Erakles*, τὸ ρωσικὸν ἄσμα περὶ τοῦ Ἰβάν, καὶ τὸ τουρκικὸν διήγημα «Ὁ σοφὸς περιηγητὴς καὶ ὁ νόθος σουλτάνος». Τὸ τελευταῖον τοῦτο διήγημα φαίνεται ἀποδεχόμενος ὡς πρότυπον καὶ ὁ Πολίτης⁵².

Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς στενωτάτης συγγενείας, ἂν μὴ ὁμοιότητος, ἀναδημοσιεύομεν κατωτέρω περίληψιν τοῦ τουρκικοῦ μύθου :

«Ὁ σοφὸς περιηγητὴς καὶ ὁ νόθος σουλτάνος.— Περιηγητὴς τις ὁδεύων ἔφθασεν εἰς ἓνα Κράτος τῆς Περσίας· μισθὸν δὲ ὅτι αὐτὸ εἶχεν ἄπειρα διαμάντια, καλοὺς ἵππους καὶ καλοὺς ἀνθρώπους, ἐπαρουσιάσθη δι' ἀναφορᾶς του εἰς τὸν σουλτάνον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐξαιτῶν νὰ τὸν παραλάβῃ εἰς τὸ παλάτιόν του, ὡς πραγματογνώμονα τῶν τριῶν τούτων εἰδῶν, ἀπὸ τὰ ὅποια εἶχεν ὁ σουλτάνος πολλά· ἐδέχθη τὴν αἴτησίν του ὁ σουλτάνος, καὶ παρουσιάσας τὸν περιηγητὴν ἐνώπιόν του, τῷ ἔδειξεν ἓνα ἀδάμαντα πολύτιμον διὰ νὰ τὸν ἐκτιμήσῃ· ὁ περιηγητὴς θεωρήσας τὸν ἀδάμαντα, εἶπεν εἰς τὸν σουλτάνον· «ἐὰν ὁ ἀδάμας οὗτος δὲν ἤθελεν ἔχει εἰς τὸ κέντρον του ἓν ψῆγμα μαύρης ἄμμου, δὲν ἤθελεν ἐκτιμηθῆ μὲ ὅλα τὰ χρήματα τοῦ κόσμου». Ὁ σουλτάνος τῷ ἐζήτησεν ἀπόδειξιν· ὁ δὲ περιηγητὴς ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ σχίσῃ τὸν ἀδάμαντα καὶ νὰ ἐξάξῃ τὴν μέλαιναν αὐτὴν ἄμμον· τῷ ἐδόθη ἡ ἄδεια, ἔσχισε τὸν ἀδάμαντα, καὶ ἐξαγαγὼν τὴν ἄμμον, τὴν ἐνεχείρισεν εἰς τὸν σουλτάνον, ὅστις θαυμάσας τὴν γνῶσιν τοῦ περιηγητοῦ, διέταξε νὰ τῷ δίδεται δι' ἀνταμοιβὴν μία ὀκτὼ κρέατος κάθε ἡμέραν ἐφ' ὄρω ζωῆς του· τῷ εἶπε δὲ νὰ παρουσιασθῇ τὴν ἐπιούσαν διὰ νὰ ἐκτιμήσῃ τοὺς ἵππους του.

»Ἐπαρουσιάσθη ὁ περιηγητὴς τὴν ἐπιούσαν εἰς τὸν σουλτάνον, ὅστις διέταξε νὰ φέρουν τὸν καλλίτερον ἵππον του, διὰ νὰ τὸν ἐκτιμή-

⁴⁹) Μυθιστόρημα τοῦ Γάλλου Gautier d' Arras, συγγραφὴν περὶ τὸ 1135. Κατὰ τοὺς Edélestand du Meril καὶ Gaston Paris τὸ ἔπος τοῦτο κατὰ τὸ δεύτερον μέρος ἔχει ληφθῆ ἀπὸ παλαιὸν ἀνατολικὸν διήγημα, τὸ δὲ πρῶτον μέρος ἴσως ἀπὸ ἑλληνικὸν μυθιστόρημα, τοῦ ὁποῦ νεωτέρα δημώδης παραλλαγὴ εἶναι ὁ Πτωχολέων.

⁵⁰) M. Gidel, «Nouvelles études sur la littérature grecque moderne». ἐνθ' ἀν., σελ. 392 ἐπ.

⁵¹) Κρουμπάχερ, «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας», ἐνθ' ἀν. τομ. Γ', σελ. 47.

⁵²) Ν. Πολίτου, «Ἱστορία τοῦ Πτωχολέοντος», ἐνθ' ἀν., σελ. 1129 ἐπ.

ση· ὁ περιηγητὴς μόλις εἶδε τὸν ἵππον, καὶ εἶπεν εἰς τὸν σουλτάνον· «ὁ ἵππος αὐτὸς ἤθελεν εἰσθαι ἀμίμητος, ἐὰν δὲν εἶχε φυσικὸν ἐλάττωμα τὸ νὰ κυλίεται εἰς τὸ ὕδωρ, ἅμα ὅτε ἤθελε περάσει ῥύακα, ἢ κανένα ποταμόν, καθότι μικρὸς ὢν ἐτράφη πολὺν καιρὸν ἀπὸ τὸ γάλα μιᾶς βουβάλου, ἣτις ἦτον εἰς τὸν αὐτὸν στάβλον, ὅπου εἶχεν ἀνατραφῆ καὶ ὁ ἵππος»· ὁ σουλτάνος ἐζήτησε πάλιν ἀπόδειξιν, ὁ δὲ περιηγητὴς εἶπε νὰ καβαλλικεύσῃ εἰς ἵππεὺς τὸν ἵππον, καὶ νὰ περάσῃ τὸν ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου ῥύακα, καὶ θέλει ἀποδειχθῆ πραγματικῶς· ὁ δὲ σουλτάνος διέταξεν εὐθὺς νὰ γίνῃ· ἀλλὰ μόλις ὁ ἵππος εἰσῆλθεν εἰς τὸν ῥύακα καὶ πάραυτα ἔπεσε κυλιόμενος εἰς τὸ ὕδωρ· θαυμάσας δὲ ὁ σουλτάνος καὶ τὴν περὶ τοὺς ἵππους γνῶσιν τοῦ περιηγητοῦ, διέταξε νὰ τῷ προστεθῆ ἄλλη μία ὀκᾶ κρέατος, εἰπὼν εἰς τὸν περιηγητὴν νὰ παρουσιασθῆ πάλιν διὰ νὰ ἐκτιμήσῃ καὶ ὅσους ἀνθρώπους ἤθελε τῷ παραστήσει.

»Τὴν ἐπαύριον ἐπαρουσιάσθη ὁ περιηγητὴς εἰς τὸν σουλτάνον, ὅστις διατάξας ὅλους τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ ἐξέλθωσιν, εἶπε πρὸς τὸν περιηγητὴν· «τίς ἢ ἀνάγκη νὰ ζητῶμεν διὰ νὰ εἴρωμεν τὰς φυσικὰς ἀρχάς, τὰς ιδιότητας, καὶ τὸν τρόπον ἄλλων ἀνθρώπων; θέλω νὰ μὲ εἰπῆς, ἐὰν ἐγὼ εἶμαι γνήσιος υἱὸς τοῦ πατρός μου τοῦ σουλτάνου ἢ ὄχι; ὁ περιηγητὴς εὐθὺς ἀπεκρίθη, «ὄχι· σὺ εἶσαι υἱὸς τοῦ κασάππαση (μακέλη τοῦ παλατίου), καὶ ἐὰν θέλῃς ἀπόδειξιν, βίασον τὴν μητέρα σου νὰ σοὶ εἰπῆ τὴν ἀλήθειαν, ἐὰν δὲ εὗρεθῶ ψεύστης εἰς τοῦτο, θανάτωσέ με». Θυμωθεὶς ἐπὶ τούτῳ ὁ σουλτάνος δράττει τὴν σπάθην του, εἰσέρχεται εἰς τὴν μητέρα του, τὴν βιάζει νὰ τῷ εἰπῆ τὴν ἀλήθειαν, προσθεὶς ὅτι, ὡς μητέρα του δὲν θέλει τὴν βλάψῃ, ὅπως ἂν ἔσχε τὸ πρᾶγμα, ἀρκεῖ μόνον νὰ τῷ εἰπῆ τὴν ἀλήθειαν· βιασθεῖσα ἡ μήτηρ τοῦ σουλτάνου, τελευταῖον ὁμολόγησεν εἰς τὸν υἱὸν της· «ὁ πατήρ σου, υἱέ μου, ἦτον ἄτεκνος, τὸ ὁποῖον αὐτὸ θεωροῦσα ἐγώ, καὶ σκεπτομένη ὅτι ὁ θρόνος ἤθελε πέσει εἰς ἄλλου χεῖρας, εἰσῆξα κρυφίως τὸν κασάππασην τοῦ παλατίου, καὶ σὲ συνέλαβον ἀπὸ αὐτόν, ἰδού, υἱέ μου, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια, καὶ ὅ,τι ἀγαπᾷς κάμε εἰς ἐμέ». Ἀπορήσας ὁ σουλτάνος ἐπὶ τούτῳ, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸν θάλαμον τῆς μητρός του, καὶ προσκαλέσας τὸν περιηγητὴν, τῷ εἶπε· «δὲν εἶναι τόσον παράδοξον τὸ νὰ γνωρίζῃς τοὺς ἀδάμαντας, καὶ τοὺς ἵππους, καθότι αὐτὸ εἶναι τέχνη· ἀλλ' ὅτι ἐγὼ εἶμαι υἱὸς τοῦ κασάππαση πόθεν τὸ ἐγνωρίζεις;» Ὁ περιηγητὴς ἀπεκρίθη· «ἀπὸ τὴν ἀνταμοιβήν, τὴν ὁποίαν μὲ ἐχορήγησες, καθότι ἐὰν ἦσο υἱὸς βασιλέως, ἤθελες διατάξει νὰ μοὶ δοθῶσι τόσα χρήματα· ἐπειδὴ ὅμως μὲ ἀντέμειψας μὲ κρέας, ἐκ τούτου ἀπέδειξας τὴν φυσικὴν σου ἀρχήν, ὅτι εἶσαι υἱὸς κασάππαση, καὶ ὄχι υἱὸς σουλτάνου»· τότε ὁ σουλτάνος, χορηγήσας εἰς αὐτόν μίαν ποσό-

τητα χρημάτων, τῷ παρήγγειλε ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὸ κράτος του χωρὶς νὰ ἐξηγηθῇ μηδέν τι περὶ τούτου εἰς κανένα ἄλλον»⁵³.

Ἐξαιρέση τις τὴν διάφορον ἀρχὴν τῆς ἱστορίας (εἰς μὲν τὸν «Σοφὸν περιηγητὴν καὶ τὸν νόθον σουλτάνον», ὁ πρωταγωνιστὴς εἶναι περιηγητὴς τις, εἰς δὲ τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Πτωχολέοντος» πτωχεύσας οἰκογενειάρχης), ὡς καὶ τινὰς ἄλλας ἐπουσιώδεις διαφορὰς, ἐν ταῖς λεπτομερείαις, ἢ ὅλη διάρθρωσις καὶ ἢ ἀνάπτυξις τῶν δύο μύθων βαίνει κατὰ τρόπον παράλληλον καὶ παρουσιάζει καταφανῆ σημεῖα ἐπαφῆς, ὥστε οὐδεμία ἀμφιβολία νὰ γεννᾶται περὶ τῆς ἀμέσου σχέσεως τῶν δύο τούτων διηγημάτων. Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς καὶ μεταβυζαντινοὺς αἰῶνας ὅπως ἐκυκλοφόρουν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις δυτικὰ μυθιστορήματα καὶ ἄλλαι διηγήσεις, οὕτω, καὶ ἐκ παραλλήλου, ἐκυκλοφόρουν καὶ πολυπληθῆ ἀνατολικά ἀφηγήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐκτουρκισθεῖσα ἀνατολικὴ ἱστορία, τὴν ὁποίαν Ἑλλήν μετριώτατος ποιητὴς φαίνεται ὅτι διεσκεύασεν ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον, μεταφέρων τὸ κέντρον τῆς ἀφηγήσεως εἰς τὴν βυζαντινὴν πρωτεύουσαν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἀπαλλάξῃ τελείως αὐτὴν τῶν ἀρχικῶν ἀνατολικῶν στοιχείων⁵⁴.

Ἡ ἀνέκδοτος παραλλαγή, τὴν ὁποίαν δημοσιεύομεν τὸ πρῶτον κατωτέρω, δικαιολογεῖ τὴν γνώμην τοῦ Πολίτου, ὅτι «Ἡ διήγησις αὕτη ἦν ἴσως κοινοτάτη, καὶ πολλαὶ παραλλαγαὶ αὐτῆς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐφέροντο»⁵⁵. Ἔχει τὸν τίτλον «Ριμάδα εἰς κάποιον γέροντα» καὶ σύγκειται ἐκ 332 στίχων, καταλογάδην γεγραμμένων. Εἶναι ἐπομένως ἡ βραχυτέρα, ἀλλὰ καὶ ἡ νεωτέρα γνωστὴ παραλλαγή, μαρτυροῦσα ὅτι μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ μῦθος οὗτος ἐξηκολούθει νὰ παραδίδεται διὰ τῆς γραπτῆς καὶ στοματικῆς παραδόσεως καὶ δὴ εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις, ὑφιστάμενος, ὡς ἦτο φυσικόν, διαρκεῖς ἀλλοιώσεις καὶ μεταβολάς.

Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον, ἡ παροῦσα παραλλαγή παρουσιάζει μεγάλην συγγένειαν πρὸς τὴν παραλλαγὴν τῆς Βυτίνης ἱκανοὶ μάλιστα στίχοι ἐπαναλαμβάνονται ἀκέραιοι καὶ εἰς τὰς δύο ταύτας παραλλαγάς,

⁵³) Δ. Χ. Ἀσλάνη, «Μῦθοι, μυθιστορίαι καὶ διηγήματα», ἔνθ' ἀν., σελ. 66 - 69. Τὸ ἀνωτέρω διήγημα ἀναδημοσιεύει καὶ ὁ Πολίτης ἐν «Ἱστορία τοῦ Πτωχολέοντος», ἔνθ' ἀν., 1129α - 1130β.

⁵⁴) Ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν παραδέχεται καὶ ὁ Καλιτσουνάκης, «Τὸ μεσαιωνικὸν στιχοῦργημα κλ.», ἔνθ' ἀν., σελ. 307, καὶ ὁ Βουτιερίδης, «Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», ἔνθ' ἀν., σελ. 163 ἐπ.

⁵⁵) Ν. Πολίτου, «Ἱστορία τοῦ Πτωχολέοντος», ἔνθ' ἀν., σελ. 1126β.

ὥστε δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἔχουσι κοινὸν πρότυπον⁵⁶. Ἡ ἀφήγησις στερεῖται προλόγου, ἀρχομένη ἀπ' εὐθείας μὲ τὰς περὶ τοῦ πρωταγωνιστοῦ πληροφορίας, εἰς τὰς ὁποίας ἀκολουθεῖ ἡ ἱστορήσις τῆς πτωχεύσεως καὶ ἡ συμβουλή πρὸς τὰ τέκνα του, ὅπως μεταφέρουν καὶ πωλήσωσιν αὐτὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ ἀγορὰ ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως, ἡ ἐπιτυχὴς ἀπόκρισις εἰς τὰς τέσσαρας δοκιμασίας (ἵππου, πολυτίμου λίθου, κόρης, καταγωγῆς τοῦ βασιλέως), ἡ ἀπελευθέρωσις καὶ ἡ ἐπιστροφή τοῦ ἐκ νέου πλουτήσαντος Λέοντος εἰς τὴν οἰκογένειάν του. Ὡς εἰς τὴν παραλλαγὴν τῆς Βυτίνης, οὕτω καὶ εἰς τὴν παραλλαγὴν ταύτην ἔχουσι παραλειφθῆ τὰ ἐπουσιώδη μέρη καὶ αἱ μακρὰ περιγραφαί, αἵτινες χαρακτηρίζουσιν ἰδίᾳ τὴν παραλλαγὴν τῆς Βιέννης.

Γλῶσσα τῆς παρούσης παραλλαγῆς εἶναι ἡ δημοτικὴ, περισσότερο ὁμοιόμορφος καὶ ὁμαλωτέρα τῆς τῶν ἄλλων παραλλαγῶν, ἀλλὰ μὴ ἐστερημένη καὶ αὕτη ἀρχαϊζόντων τινῶν τύπων, ὡς ὁ γέρων (10, 78, 123 κ.λ.), τὴν φύσιν (12), πεπαιδευμένος (19), τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας (22, 31), πωλήσετε (24), τὴν τοῦ Κωνσταντίνου πόλιν (27), ἐκ τραχήλου (33), τῆς Βυζαντίδος (41, 101 κ.λ.), τὴν ἀπόκρισιν (63), ἀληθῆς (123) κ.λ. Ἡ χρῆσις τῶν ξενικῆς καταγωγῆς λέξεων εἶναι μᾶλλον περιορισμένη· δυτικῆς προελεύσεως εἶναι αἱ λέξεις: καμάρα (87), κανάτα (302), κατσίβελος (275), κουμάρι (309), κουρσεύω (7), κούπα (89, 179, 302), μάγκιπος (250, 251, 264 κ.λ.), μπουκῶνω (90), παλάτι (187, 219), παστάρδι (217, 233), ριμάδα, στράτα (113, 124), φλῶρος, φλωρίον (320), φόρος (36, 42, 96, 142), φουρνιάρης (273, 280), ἀνατολικῆς δὲ προελεύσεως αἱ λέξεις: λοφῆς (128), μπεζεργιάνης (93, 130, 159), παζάρι (37, 43, 67 κ.λ.), σουλτάνα (260, 267), τιμάρι (308), φαρίν (94) κ.λ.

Τὸ μέτρον, ὡς καὶ εἰς τὰς ἄλλας παραλλαγάς, εἶναι ὁ ἀνομοιοκατάληκτος τροχαϊκὸς ὀκτασύλλαβος, μὴ ἀπηλλαγμένος στιχουργικῶν τινῶν σφαλμάτων, ὀφειλομένων εἰς τὴν ἀβλεψίαν τοῦ γραφέως καὶ δυναμένων εὐχερῶς νὰ διορθωθῶσιν, ὡς:

- στιχ. 231 : κ' εἶναι πολιτικῆς ἐγγόνι γράφε : κ' εἶν'
 » 241 : εἰς φυλακὴν νὰ μὴ μὲ βάλῃς, » : 'ς φυλακὴν
 » 291 : ὡσὰν σ' εἶπεν ὁ γεροντάκις » : εἶπε ὁ
 » 315 : τὸν καλὸν γεροντάκι » : τὸν καλὸν τὸν γεροντάκι

Εἰς τὸ τέλος τοῦ κειμένου, γραφεῖσαι δι' ἄλλης χειρός, διακρίνον-

⁵⁶) Πβ. παραλλαγὴν Βυτίνης στ. 3 - 4 : ἡμετέραν 4 - 5, Βυτίνης 5 - 6 : ἡμετερ. 6 - 7, Βυτίνης 19 : ἡμετερ. 22, Βυτίνης 30 - 31 : ἡμετερ. 31 - 32, Βυτίνης 42 - 44 : ἡμετερ. 40 - 43 κλ.

ται αἱ κάτωθι λέξεις «Χεῖρ Διονυσίου μοναχοῦ», ὄνομα, ὅπερ πρέπει νὰ ὑποδεικνύη τὸν γραφεύ αὐτοῦ.

Τὸ χειρόγραφον σώζεται ἐν καλῇ καταστάσει, ἡ δὲ γραφή εἶναι καθαρά (μέ τινας διορθώσεις ἐπενεχθείσας παρὰ τοῦ ἰδίου γραφέως). Ὑπάρχουν, κατὰ τὸ σῆμα, πολλαὶ ἀνορθογραφίαι, ἡ δὲ στίξις ἔχει τεθῆ εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν.

Παριθέτομεν κατωτέρω συγκριτικὸν πίνακα τῶν τεσσάρων παραλλαγῶν :

	Παραλλαγή Παρισίων	Παραλλαγή Βιέννης	Παραλλαγή Βυτίνης	Ἡμετέρα παραλλαγή
στίχοι ἐμβόλιμοι	1— 19	—	—	—
πρόλογος	—	1— 30	—	—
ποιὸς ὁ Πτωχολέων	20— 46	31— 47	1— 4	1— 5
πτώχευσις καὶ συμβουλαὶ πρὸς τέκνα	47—108	48—172	5— 27	6— 35
μεταφορὰ καὶ ἀγορὰ παρὰ βασιλέως	109—157	173—286	28—122	36— 91
ἀπόδειξις πολυτίμου λίθου	158—225	287—415	178—231	129—181
ἀπόδειξις ἵππου	—	416—482	122—177	92—128
ἀπόδειξις κόρης	226—286	483—689	232—284	182—234
καταγωγή βασιλέως	287—357	690—830	285—381	235—312
ἐπιστροφή Λέοντος	358—380	831—933	382—409	313—322
ἐπιμύθιον	381—384	934—939	—	323—332

ΡΙΜΑ ΔΑ ΕΙΣ ΚΑΠΟΙΟΝ ΓΕΡΟΝΤΑ

(φ. 1v)   *Κάπον εἰς τόπον ἦτον χώρα,
καὶ ᾽ς τὴν χώρα ἦτον γέρος
φρόνιμος πολλὰ καὶ πλούσιος·
εἶχεν υἱὸν καὶ θυγατέρας
5   καὶ μὲ τοὺς γαμπροὺς ἀντάμα.
Ἦλθε δύστηχος ὁ χρόνος
κ' ἐκουρσεύτηκεν ἡ χώρα,
ὅπου ᾽τον ὁ γεροντάκις·
φτώχυναν καὶ τὰ παιδιὰ του,
10   καὶ ἐπένετον ὁ γέρον.*

8. ἐν τῷ χειρογράφῳ, μετὰ τὸν στίχον τοῦτον ἐκ παραδρομῆς, προφανῶς, ἐπαναλαμβάνεται ὁ στιχ. 7.—10. ἐπένετον : ἐφαίνετον, χγρ.

- Ἦτον δὲ καὶ λιθογνώστης
καὶ ἐγνώριζε τὴν φύσιν
τῶν ἀλόγων καὶ ἀνθρώπων,
ἀπὸ ποίαν φυλὴν εἶναι
15 καὶ ἀπὸ τί γενεὰν κρατειοῦνται.
Τότε λέγει τὸν υἱὸν του,
τὸν τρανύτερον ἀπ' ὄλους,
κείνου τοῦ γραμματισμένου,
τοῦ πολλὰ πεπαιδευμένου·
20 «ὦ παιδιά μου, δέσειτέ με
καὶ ἀλσιδοφορέσειτέ με
ἐκ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας
(φ. 2r) ὥσπερ | δένουσι τοὺς σκλάβους·
σύριτε καὶ πωλήσειτέ με
25 ἕς τὴν μεγάλην Βυζαντίδα,
τὴν περίφημον ἀπ' ὄλες
τὴν τοῦ Κωνσταντίνου πόλιν,
γιὰ τὰ ζήσετε, παιδιά μου,
τοῦτον τὸν στενὸν τὸν χρόνον».
30 Δένουσι τὸ γεροντάκι
ἐκ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας,
καὶ δευμένον ἐκ τραχήλου
πάγουσι τὰ τὸν πωλήσουν
ἕς τὴν μεγάλην Βυζαντίδα,
35 ὁπῶχει τὴν βασιλείαν.
Ἐβγαλάν τον εἰς τὸν φόρον
καὶ πωλοῦν τον ἕς τὸ παζάρι.
Πὰν καὶ λὲν τὸν βασιλέα
οἱ παραστεκάμενοί του·
40 «Βασιλέα, βασιλέα
τῆς μεγάλης Βυζαντίδος,
γέρον ἤφεραν ἕς τὸν φόρον
καὶ πωλοῦν τον ἕς τὸ παζάρι».
Λέγει τους ὁ βασιλέας·
45 «Πάραυτα ἐκεῖ τῆς ὥρας
σύριτε, ῥωτήσετέ τον,
ξεύρει τίποτε τεχνίτζα;»
Καὶ πηγαίνουν καὶ ρωτοῦν τον
καὶ καλὰ τὸν ἐξετάζουν·
50 «Λέγε, λέγε, γεροντάκι,

- ξεύρεις τίποτε τεχνίτῃα;»
 (φ. 2v) Καὶ | καλὰ τοὺς ἀποκρίθη
 ὁ καλὸς ὁ γεροντάκις·
 «Ξεύρω τέχνην, ἄρχοντά μου,
 55 ὅτι εἶμαι λιθογνώστης,
 καὶ γνωρίζω τί ἀξίζουν
 τὰ πολύτιμα λιθάρια,
 καὶ γνωρίζω καὶ τὴν φύσιν
 τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀλόγων
 60 ἀπὸ τί γενεὰν εἶναι
 καὶ ἀπὸ τί φυλὴν κρατειῶνται.»
 Εἶπασιν τὸν βασιλέα
 τὴν ἀπόκρισιν τοῦ γέροντος·
 κ' εἶπέ τους ὁ βασιλέας·
 65 «Σύρτε, ἀγοράσειέ τον».·
 Τότε πάσι ἕς τὸν υἱὸν του
 νὰ ποιήσουν τὸ παζάρι.
 «Τί τὸν λὲς τὸν γεροντάκι
 νὰ τὸν πάρωμε, καλέ μου;»
 70 Λέγει τους ὁ υἱὸς τοῦ γέροντος,
 τοῦ φρονιμωτάτου κείνου·
 «Πέντε χιλιάδες γρόσια
 δότε, ἀγοράσειέ τον».·
 Κ' εἶπανε οἱ μεγαστᾶνοι·
 75 «Σὰν πολλά' ναι σου, καλέ μου,
 σὲ πολλὴ τιμὴ τὸν λέγεις·
 (φ. 3r) μον' | κατέβασέ τον λίγο».·
 Ὁ δὲ γέροντα πλαγιάζει
 καὶ κρυφὰ τοὺς συντυχαίνει·
 80 «Πλέον ἀξίζω, ἄρχοντά μου,
 μόνον δῶσ' τα, κ' ἔπαρέ με.
 Οὐδ' αὐτοὶ τί πωλοῦν ξεύρουν,
 οὐδὲ σὺ τί ἀγοράζεις».·
 Τότε ἔδώκασιν τὸς πέντε
 85 καὶ ἤρησαν τὸν γεροντάκι.
 Πάν' τον εἰς τὸν βασιλέα,
 κ' ἔδωκάν τον μιὰ καμάρα
 κ' ἔν' ἀφροῖτο παξιμάδι

75. σσθ : σὺ χγφ.

- 90 και μίαν κούπα κρασάκι,
 να περνάη τὴν ζωὴν του,
 και να ἔχῃ τὴν τιμὴν του.
 Κ' ἐπεράσαν δύο μῆνες,
 κ' ἦλθεν ἓνας μπεζεργιάνης·
 φαρὶν εἶχε να πωλήσῃ
 95 και να τὸ ἐξοδιάσῃ.
 Ἔβγαλέ το εἰς τὸν φόρον,
 και πωλεῖ το ἔς τὸ παζάρι.
 Πὰν και λὲν τὸν βασιλέα
 οἱ παραστεκάμενοί του·
 100 «Βασιλέα, βασιλέα
 τῆς μεγάλης Βυζαντίδος,
 ἄλογο χαριτωμένον
 ἤφεραν εἰς τὸ παζάρι».
 Λέγει τους ὁ βασιλέας
 105 τοὺς παραστεκάμενούς του·
 «Σύρτε εἰς τὸν γεροντάκι,
 ἔς τὸν ἀγορασιόν μου | σκλάβον
 να ἰδῆῃ να τὸ γνωρίσῃ
 ἀπὸ ποίαν φυλὴν εἶναι».
 110 Κ' ἔρχεται ὁ γεροντάκις
 κ' ἐσταμάτησε και λέγει·
 «Χοντρομέρι, χοντροκόπρι,
 ἀργοκίνητο ἔς τὴ σιράτα.
 Ἡ φοράδα σὰν τὸ ἔγννα,
 115 ἐπόφισεν, ὡς λογιάζω,
 τὸ ταλαίπωρον πουλάρι
 ὀρφανὸν ἔμεινε βλέπω.
 Βουβαλάρη τὸ ἐδῶκαν
 κ' ἔπινε βουβάλας γάλα·
 120 και βουβάλας τάξι' ἔχει
 και βουβάλας σιράταν κάμνει».
 Ἐξειάσασι τὸ προᾶγμα,
 κ' ἦτον ἀληθῆς ὁ γέρον·
 κ' ἐτιμήθηκεν ὁ γέρον,
 125 Κ' ἔδωκέ τον ὁ ἀφέντης
 ἄλλο ἓνα παξιμάδι
 και δύο κοῦπες κρασάκι
 και ἀβγατίσθην ὁ λοφές του.

- 130 Κ' ἐπεράσαν δύο μῆνες,
κ' ἦλθεν ἄλλος μπεζεργιάνης
ἀπὸ τῆς μεγάλης Ἰνδίας.
Κ' εἶχε λίθον νὰ πωλήσῃ
πολυτίμητον διαμάντι
κ' εἶχε σὲ χρυσὸ κουτάκι
- 135 τὸ λιθάρι ἐβαλμένον.
Κ' ἐτιμήθηκεν ὁ λίθος
ὡς ἐξήντα χιλιάδες. |
(φ. 4r) Πάν καὶ λὲν τὸν βασιλέα
οἱ παρασιτεκάμενοί του·
- 140 «Βασιλέα, βασιλέα
τῆς μεγάλης Βυζαντίδος,
λίθος ἦλθεν εἰς τὸν φόρον
καὶ πουλιέται ὡς τὸ παζάρι».
Κ' ἐθυμώθη ὁ βασιλέας
- 145 πῶς δὲν πάσιν εἰς τὸν γέρον.
Καὶ ὀρίζει νὰ τὸν φέρουν
τὸν πραγματευτήν, ἐν τάχει,
καὶ νὰ φέρῃ καὶ τὸν λίθον,
νὰ ἰδοῦν νὰ τὸν τιμήσουν.
- 150 Ἔρχεται λοιπὸν ὁ γέρος,
ὁ καλὰ πεπαιδευμένος,
καὶ τιμᾷ τον δύο καρύδια,
ὅτι ἦτον ψεματένιος,
κ' εἶχε ἓνα σκωληκάκι,
- 155 ὅπου τό ὄριδε τὴν λάμπιν.
Καὶ τὸ ἤξευρεν ὁ γέρος
ὅτι, σὰν ψοφήσ' ἐκεῖνο,
μένει σκοτεινὸς ὁ λίθος.
Κ' ἐθυμώθη ὁ μπεζεργιάνης
- 160 κ' εἶπε πρὸς τὸν γεροντάκι
«Πῶς νὰ ξεύρωμεν ὡς λέγεις
καὶ ἀληθινὸς ἂν εἶσαι;»
Τότε λέγει τους ὁ γέρος,
ὁ πολλὰ πεπαιδευμένος·
- 165 «Φέρετέ μοι βάτον φύλλα
(φ. 4v) καὶ ἀπὸ σπάρτον | μίαν ῥίζαν,

143. πουλιέται : πουλέται χγρ.

- νὰ καπνίσωμεν τὸν λίθον,
 νὰ ψοφήσῃ τὸ σκωλήκι,
 νὰ γνωρίσῃ ἴτι ἀξίζει
 170 μόνον δυὸ κουφὰ καρύδια».
- Φέρουσί τον βάτου φύλλα
 καὶ ἀπὸ σπάρτον μίαν ῥίζαν
 καὶ καπνίζουσι τὸν λίθον·
 κ' ἐψοφίσθη τὸ σκωλήκι
 175 κ' ἐτυφλώθηκεν ὁ λίθος.
 Καὶ ἐτιμήθηκεν ὁ γέρος
 καὶ περίφημος ἀκούσθη.
 Κ' ἔδωκέν τον ὁ ἀφέντης
 ἄλλη μία κούπα κρασάκι,
 180 κ' ἔν' ἀφοῦτο παξιμάδι·
 καὶ ἀβγατίσθη ὁ λοφές του.
 Κ' ἐπεράσαν δύο μῆνες
 ἀφοῦ σβήσιθηκεν ὁ λίθος,
 προξενούν εἰς τὸν ἀφέντη
 185 ἓνα εὐμορφον κορίτσι.
 Κράζει ὁ βασιλεὺς τὸν γέρο
 καὶ ἀνεβαίνει ἔς τὸ παλάτι·
 δίδει του κρασί καὶ πίνει
 παξιμάδι καὶ μπουκκώνει,
 190 νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν κόρη
 νὰ ἰδῆ ἢ τὴν γνωρίσῃ
 ἀπὸ ποίαν φυλὴν εἶναι
 καὶ ἀπὸ τί γενεὰν κρατειέται.
 Τότε πάγει ὁ γεροντιάκις
 195 καὶ τὴν μάννα της ἐλάλει·
 «Ἐβγα δά, | κυρά, παρέξω
 κ' ἔστειλέ με ὁ βασιλέας
 νὰ ἰδῶ τὴν θυγατέρα,
 τὴν χιλιακριβὴν σου κόρη,
 200 νὰ ἰδῶ νὰ τὴν γνωρίσω
 ἀπὸ τί γενεὰ κρατειέται».
- Τότε βγαίνει τὸ κορίτσι,
 στέκεται ὀμπρὸς ἔς τὸν γέρον.
 Λέγει τὴν ὁ γεροντιάκις,

---

204. τὴν : τὸν χγφ.

- 205 ὁ καλὸς ἀποκρισάρις·
«Σύρε, πάνω, σύρε κάτω,
σύρε κεῖθε κ' ἔλα δῶθε,
νὰ ἰδῶ, νὰ σὲ γνωρίσω
ἀπὸ τί γενεὰ κρατειέσαι».
- 210 Πῆγε κεῖθε, κ' ἦλθε δῶθε,
κ' ἔσταμάτησεν ὀμπρός του.
Λέγει «Γέρο, πῶς μὲ εἶδες;»
Λέγει τῆς ὁ γεροντάκις·
«Πολιτικῆς εἶσ' ἐγγόνι
- 215 καὶ πουτάνας θυγατέρα,
καὶ ἐσὺ 'ς τὰ 'στερινά σου
θέλεις κάμει καὶ πασιάρδι,
γιὰ ντροπὴ τοῦ βασιλέως
καὶ αἰσχύνῃ εἰς τὸ παλάτι».
- 220 Καὶ γυρίζει καὶ παγαίνει
τότε εἰς τὸν βασιλέα,
ὁ περίφημος ὁ γέρος,
ὁ πολλὰ ἔξακουσμένος.
Καὶ ἀπὸ μακρὰ τὸν εἶδε,
- 225 καὶ σιμά του τὸν καθίζει·
«Τ' εἶδες», λέγει, «γεροντάκι,
(φ. 5v) εἰς ἐκεῖνο | τὸ κορίτσι;»
Λέγει τον ὁ γεροντάκις
«Εἶδά την, ὦ βασιλέα,
- 230 κ' εἶν' πολιτικῆς ἐγγόνι
καὶ πουτάνας θυγατέρα,
καὶ αὐτὴ 'ς τὰ 'στερινά της
θέλει κάμει καὶ πασιάρδι,
ἐντροπὴ 'ς τὴ βασιλεία σου».
- 235 Λέγει τον ὁ βασιλέας·
«Δεῖξέ με κ' ἐμένα, γέρον,
ἀπὸ τί γενεὰ κρατειῶμαι».
Λέγει τον ὁ γεροντάκις·
«Ὅμοσέ μου, βασιλέα,
- 240 'ς φυλακὴν νὰ μὴ μὲ βάλῃς,
θάνατον νὰ μὴ μὲ δώσης
καὶ νὰ μὴ μὲ βασανίσῃς,

230. κ' εἶν' : κείναι χγρ.—231. πουτάνας : ποτάνας χγρ.—240. ε' φυλακὴν : εἰς φυλακὴν χγρ.

- καὶ νὰ σὲ τ' ὁμολογήσω
ἀπὸ τί γενεὰ κρατειέσαι».
- 245 Ὡμοσεν ὁ βασιλέας
πὼς κακὸν νὰ μὴ τὸν κάμη
κ' ἔσταμάτησεν ὁ γέρος,
κ' εἶπε πρὸς τὸν βασιλέα
«Καὶ μαγκίπου υἱὸς ὑπάρχεις,
250 καὶ μαγκίπου τάξιν ἔχεις,
καὶ τὴν βασιλείαν πῶχεις
παρὰ φύσει τὴν ἐπῆρες·
κ' εἶσαι φυσικὸς χωριάτης,
ὡσὰν ἕνας ἰδιώτης».
- 255 Λέγει τον ὁ βασιλέας
(φ. 6r) καὶ γλυκὰ συνο | μιλεῖ τον·
«Σώπα, σώπα, γέροντά μου,
νὰ ὑπάγω νὰ ῥωτήσω
καὶ τὴν ἐδικήν μου μάννα,
260 τὴν εὐγενικὴν σουλιάνα»,
«Ἦ βασιλίσα μητέρα,
τί'ναι αὐτὰ ὅπου λέγει ὁ γέρος·
καὶ μαγκίπου υἱὸς ὑπάρχω,
καὶ μαγκίπου τάξιν ἔχω,
265 κ' εἶμαι φυσικὸς χωριάτης
ὡσὰν ἕνας ἰδιώτης».
- Κ' εἶπε τότε ἡ σουλιάνα·
«Ἄκουσέ με, βασιλέα,
τὴν μητέρα σου ἐμένα,
270 κακὸν δὲν ἔκαμα σένα.
Βασιλεὺς γάρ, ὁ ἀνὴρ μου,
ἄτεκνος ὑπῆρχε πάντα,
κ' ἦλθε γέρον φουρνιάρης,
ὁ χοντροὸς ὁ καρβουνάρης,
275 ὁ κατζίβελος χωριάτης,
πῶκαμε πολλὰ γυφτούδια,
καὶ ἀνταμώθηκε μ' ἐμένα,
κ' ἔκαμα, υἱέ μου, σένα.
Κι ἂν δὲν τό'στεργα, παιδί μου,
280 ἤθελες φορνίζει πίτες,

---

279. κί ἄν : κᾶν χγρ.

- νὰ σὲ λείπη ἡ βασιλεία,
 κ' ἡ πολλὴ ἡ παρρησία.
 (φ. 6ν) Τὸ λοιπόν, καθὼς | σὲ εἶπεν
 ὁ εὐγενικὸς ὁ γέρος,
 285 καὶ μαγκίπου υἱὸς ὑπάρχεις,
 καὶ μαγκίπου τάξιν ἔχεις,
 καὶ τὴν βασιλείαν πῶχεις
 παρὰ φύσιν τὴν ἐπῆρες,
 κ' εἶσαι φυσικὸς χωριάτης,
 290 ὡσὰν σ' εἶπε ὁ γεροντάκις».
- Παίρνει πὰ 'ς τὸν γεροντάκι
 ὁ καλὸς ὁ βασιλέας
 καὶ τὸν χαιρετᾷ καὶ λέγει·
 «Γειά σου, τιμημένε γέρον,
 295 πού 'δες με κ' ἐγνώρισές με,
 ἀπὸ τί γενεὰ κρατειῶμαι,
 καὶ ἐν τῷ ἄμα εἶπές με το·
 καὶ ἀληθινὸν σὲ ἠῦρα».
- Λέγει τον ὁ γεροντάκις,
 300 τὸν καλὸν τὸν βασιλέα·
 «Ὅταν σ' εἶδα, βασιλέα,
 ἀπὸ κούπα εἰς κανάτα
 καὶ ἀπὸ φοῦρονον παξιμάδι,
 ὡς τάχα διὰ τιμάρι,
 305 κ' ἔκαμνες εὐεργεσίας
 εἰς ἀνταμοιβὴν σοφίας,
 καὶ δὲν μ' ἔδιδες κομμάτι
 ἢ χωρίον διὰ τιμάρι,
 310 μον' κρασι μὲ τὸ κουμάρι
 κ' ἔν' ἀφροῦτο παξιμάδι,
 εἶδά σε κ' ἐγνώρισά σε
 (φ. 7r) καὶ καλὰ κα | τάλαβά σε».
- Λέγει τον ὁ βασιλέας
 τὸν καλὸν τὸν γεροντάκι·
 315 «Νὰ σ' ἐδὰ χίλια φλωρία,
 νὰ σε κ' ἐλευθερωμένος,
 καὶ νὰ μὴ τ' ὁμολογήσης
 ἀπὸ τί γενεὰ κρατειῶμαι».

290. εἶπε : εἶπεν χγρ.—314. τὸν γεροντάκι : γεροντάκι χγρ.

- 320 Ὡ χαρὰ ᾿ς τὸ γεροντάκι,
ὁπὸν κέρδισε τοὺς φλώρους
κ' ἐδιάβη ᾿ς τὰ παιδιὰ του
καὶ ᾿ς τὰ σπίτια τὰ δικά του.
Κ' εἶδασίν τον κ' ἐχαρῆκαν
325 πὸν τοὺς ἤφερε τὴν προῖκα
καὶ τὸν Κύριον δοξάσαν,
ὁπὸν δίδει τὴν σοφίαν
καὶ τὴν ἀγαθὴν καρδίαν·
δίδει δὲ καὶ προμηθείας
εἰς τοὺς ἐπιωχοὺς καὶ χήρας.
330 Ἄμην, ἄρχοντες, εἰπέτε
νῦν τε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων ἀμὴν, ἀμὴν.

Χεῖρ Διονυσίου μοναχοῦ.

Αὕτη εἶναι ἡ νέα καὶ μέχρι τοῦδε ἄγνωστος παραλλαγή τῆς «Ἱστορίας τοῦ Πτωχολέοντος», τῆς ὁποίας ἡ μελέτη καὶ ἡ συγκριτικὴ μετὰ τῶν ἄλλων γνωστῶν ἔρευνα, θέλει συντελέσει εἰς τὴν καλύτεραν γνωριμίαν τοῦ μεσαιωνικοῦ τούτου στιχουργήματος. Ὡ: δ' ὀρθῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ Πολίτης, «ἐκ τῶν τοιούτων ἔργων οὐ μόνον πολυτίμους ἐνίοτε πληροφορίας ἀρνούμεθα, ἀλλὰ καὶ πρὸς διαφώτισιν τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ τῆς ἐν γένει ἱστορίας τοῦ ἔθνους ἡμῶν πολλὰ ἐξάγομεν».

Λεπτομερεῖς παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ κειμένου τῆς «Ἱστορίας τοῦ Πτωχολέοντος» (κατὰ τὸ χειρόγραφον τῆς Βιέννης) ἐδημοσίευσεν ὁ Καλιτσουνάκης ἐν τῇ μνημονευθείσῃ μελέτῃ αὐτοῦ. Ἐνταῦθα προστίθενται γενικαί τινες σημειώσεις ἀφορῶσαι εἰς τὴν ἀνά χειρας παραλλαγὴν.

1.— *χώρα*. Ὁ ποιητὴς γράφει ἀορίστως *χώρα*, χωρὶς νὰ καθορίζη ταύτην βλ. σχετικὰ παρατηρήσεις ἀνωτέρω.

6.— *δύστυχος χρόνος*. Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς ὁ χρόνος καλεῖται ἀσύστατος (Πβ. Καλιτσουνάκη, ἐνθ. ἀν., σελ. 308).

11.— Ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς ὀνομάζει κατὰ τὴν ὀρθὴν σειρὰν τὰς μαντικὰς ἱκανότητας τοῦ Πτωχολέοντος, ἧτοι γνώσιν ὄρνυκτων (ἀψύχου φύσεως), ζώων (ζωϊκοῦ βασιλείου) καὶ ἀνθρώπων, ἀλλ', ὡς εἶδομεν, ἐν τῇ ἀφηγήσει προτάσσει τὸ ἐπεισόδιον τοῦ ἵππου τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ πολυτίμου λίθου.

21.— *ἀλυσιδοφορέσετε* = ἀλυσιδοφορέσετε, δηλ. ἀλυσοδέσατε (πβ. παραλλαγὴν Βιέννης, στιχ. 177: ἀλυσοχειροδεμένον).

25.— Ὁ ποιητὴς γράφει πάντοτε *Βυζαντις* (πβ. στιχ. 34, 41, 101, 141 κλ.) καὶ μόνον ἅπαξ τὴν τοῦ *Κωνσταντινου πόλιν* (στ. 27).

36.— *φόρον* (= ἀγορὰ) καὶ κατωτέρω *παζάρι* (στιχ. 43, 97 κλ.). Ἡ παραλ-

λαγή τῆς Βιέννης γράφει *ἀγορά*, ἡ δὲ παραλλαγή τῆς Βυτίνης χρησιμοποιεῖ ἀμφοτέρους τοὺς ὄρους : *φόρος* καὶ *παζάρι*.

57.— *πολύτιμα λιθάρια* : περὶ τῆς σημασίας τῶν πολυτίμων λίθων ἐν τῇ Ἀνατολῇ βλ. M. Gidel, «Nouvelles études sur la littérature grecque moderne», ἐνθ' ἄν., σελ. 393 ἐπ.

72.— *γρόσια* : ἐν ταῖς παραλλαγαῖς τῶν Παρισίων καὶ τῆς Βιέννης, ἀντὶ τῶν γροσίων, ἀναφέρονται ὡς νόμισμα τὰ *ὑπέπυρα*, ἐν δὲ τῇ παραλλαγῇ τῆς Βυτίνης τὰ *ργιάλια*.

93.— *μπεξεργιάνης* : ἡ παραλλαγή τῆς Βυτίνης γράφει *μπαζαργιάνης* (ἐκ τοῦ μπαζάρ), αἱ δὲ παραλλαγαὶ τῶν Παρισίων καὶ τῆς Βιέννης *πραγματευτής* καὶ *πραματευτής*.

112.— *χοντρομέρι* : ὁ ἔχων χονδρὸν μηρόν.

118.— *βουβαλάρης* : βουκόλος. Ἡ παραλλαγή τῆς Βιέννης γράφει *βουκολάρης* (πβ. καὶ Ἰω. Καλιτσουνάκη, ἐνθ' ἄν., σελ. 311).

131.— *ἀπὸ τὲς μεγάλες Ἰνδίες* : οὕτω καὶ ἡ παραλλαγή τῆς Βυτίνης κατὰ τὴν παραλλαγὴν τῶν Παρισίων ὁ ἔμπορος εἶναι *Συριανός* (στιχ. 160).

166.— *σπάριον*, τὸ ἀρχαῖον *σπάριον*, εἶδος φυτοῦ. Εἰς τὰς παραλλαγὰς τῶν Παρισίων καὶ τῆς Βιέννης ἀντιθέτως *καλεῖται ὁ καβάτωρ*, θραύων τὸν πολυτίμον λίθον, ἐξ οὗ ἐξέρχεται ὁ σκώληξ.

184.— *προξενοῦν*, ἀντὶ προξενεύουν.

206 ἐπ.— Εἰς τὰς παραλλαγὰς τῶν Παρισίων καὶ τῆς Βιέννης, ἡ δοκιμασία τῆς κόρης εἶναι *λεπτομερεστέρα*.

214.— *πολιτική* : κοινὴ γυνή· περὶ τῶν δημοσίων γυναικῶν ἐν Βυζαντίῳ πβ. Φ. Κουκουλέ, «Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός», Ἀθῆναι, 1948, τομ. Β', II, σελ. 117 ἐπ.

249.— *μαγκίπον* : πβ. Ἰω. Καλιτσουνάκη, ἐνθ. ἄν., σελ. 313. Περὶ τῶν ἐπαγγελμάτων παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ. ἄν., τομ. Β', I, σελ. 179 ἐπ.

253.— *φυσικὸς χωριάτης*, *χωριάτης ἐκ φύσεως*, ἐκ καταγωγῆς.

315.— *φλωρία* καὶ *κατωτέρω φλώρους* (στ. 320). Ἡ παραλλαγή τῶν Παρισίων γράφει *στάμενα* (στιχ. 368), ἡ τῆς Βιέννης *διδράχματα* (στ. 894) καὶ *ὑπέπυρα* (στ. 914, 920) καὶ ἡ τῆς Βυτίνης *ργιάλια* (στ. 388) καὶ *δουκάτα* (στ. 395).

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Θ. ΖΩΡΑΣ